

Farkas Wellmann Endre

írói névjegye

Tartalom

VERSEK	3
Az örök város	3
Hommage récriminatoire à mon fils	3
Üdvözet	3
Trónfoglaló	4
terra	5
Trójai képeslap Kolozsvárról	5
Idill	6
Rák hava	7
Jód kisasszony	8
Jód kisasszony, az áldozat	9
Jód kisasszony kémiaja	9
Primitív parafrázis	10
L. D. ajánlása	11
Távirat a népnek Antiumból	11
Egyféle propozíció	12
Lucius Domitius egyik széljegyzete	12
Levél Senecához	13
A menekülő monológ	14
Morfondír a folyóparton	15
De amore	15
Az első lépés. Britannicus halála (kr. u. 55.)	16
Búcsú az asszonyoktól	16
L. D. a versről	17
L. D. altatódala	17
Római csendélet	18
Aktéről és a szerelemről	18

L. D. utolsó verse Antiumból	21
Szerelem Dáciában	21
A Római parton	22
L. D. búcsúja Rómától	23
Lucius Domitius lázbeszéde	23
L. D. jegyzete önnön lázbeszédéhez	26
Sorok 67. tavaszán	27
Szervusz, Európa!	28
Néro levele a Circus Maximus lépcsőjén	29
L. D. epitáfiuma	30
Gyász	30
Fekete rongyokban	31
Epitáfium helyett	32
Negyvenedik	32
Kincs	33
A jó, a rossz és benne	33
Az idő arcai. Első képeslap.	34
Nagycsütörtök	35
Kiss & fly	36
R. P. baronesse kései triptichonja	36
<i>PRÓZAI ÉS ELMÉLETI ÍRÁSOK</i>	40
Hosszúfény	40
Az erdélyi pigmeus	52
Marietta, az intellektuális guminő	61
A keresztény értékrend csődje Németh László nőalakjai világszemléletében	64
Identitáskonstrukciók a vágóállat emlékezetében	69

VERSEK

Az örök város

a kultúra a lélek vesztőhelye
hol felhörög az istenadta plebsz
a butaságból végül eszme lesz
a zsoldos-versben nem ismer magára
de úgy igaz, hogy semmi másba' sem
a császár röhög, jól van népem, jól van
nekem is csak magamban volt hitem:
(megnézheted az esti híradóban)

a császár megy, a nép meg itt marad

bár stílust nem, de attitűdből leckét
kétségek közt még mindig Róma ad
eldöntheted, hogy veszítesz vagy győzöl
hogy behalsz vagy felkötöd magad.

Hommage récrimatoire à mon fils

fiam a kéjt majd te öröklöd
s a kint ami a kéjhez juttat
mint elbeszélő költeményt öröklöd
az apád arcához fércelt múltat

Üdvözet

hommage à Kányádi Sándor

ott, hol a nyelv önmagára ismer
miként az időben a pergő évszakok
tudjuk immár hogy akadnak vidékek
és róluk szóló, fénylő verssorok

és olykor-olykor ha a titkos postán
megérkezik az Isten sürgönye
körülöleli a rosszkedv vagy a mámor
fehér pillangók lassú függönye

s ha nem is tudni hogy meddig éltet
s a tél hány tavaszra írja át magát
a káromkodáshoz adjon új erőt
az imádkozáshoz adjon halk imát.

Trónfoglaló

kutyák és álmok, morajlás a vérben
csak hangok hang után
megbocsátják hogy nevem sincs már
sem arcom, sem semmim se igazán

ma elhagyom a te húsodat kedves
húshagyókedd húshagyó ez lesz...

az érintés ma csupán a bőrig ér el
nem áramlik tovább
rád hullanak a függönyök
megtapos legszebb éjszakád
a lélek mögött míg átfut a végtelenbe
nem látod, megrezdül a brokát
rádnyitja nagy szemét az Isten
s feldereng valami
valahol odaát

rossz álmaidat értem én – így az Isten
bár hogy rossz-e mind
finom textúrájában a félelem
a vacogásban a nagykabáton
ahol már semmi több nincs
ahol már csak tenmagad vagy az se
másik valóság másik este
ahonnan újraépül
a hétköznapiak
kocsonyás szürke teste

a ragadozó álmodik a vér ellened érvel:
de te csak engem láthatsz
bármilyen messze nézel

terra

adj nevet neki. félelme átvilágít
és felismered amint visszapásztáz rája
s szemébe villan egy pipacs fénydudája.

egy ragozatlan létigét akartam: ha lett
volna rá bár egy rossz esélyem, tudni,
s lehetőleg vagy netán itt e földön.

öntudatlan, mint legelső szerelmet,
első csókot, a testnek gügyögését
húsomban hallom széthordja a hangod

és itt kísért míg ruháid szétdobálod
s szavakba búvik, remegve észrevétlen
harminchárom alakban s féleképpen

esélyem úgyse lenne: s kiválasztalak
hogy a válaszoktól hitvány válaszfalak
mögött az arcod már ne lássam

s ha agyadban érzed az emlékezés kését
nézz csak énrám: mint rándul meg a vállam

Trójai képeslap Kolozsvárról

N.B. kisasszonynak, csak úgy

Partjain csak krokodil az asszony:
itt e folyó, holmi Szajna-féle;
hívják Donnak, Temzének, Szamosnak,
nem tudom, de nem talál a képbe.

Itt a város. Látod, ez, barátném.
Óva óv vagy kiköp, s elfelejt.
Villamos zötyög, és pénz beszél;
sínylódik a láncra vert selejt.

Itt a főtér. Faló nyerít rajta.
Ahogy illik: be van vonva bronzsal.
Gipszkirály meg réz-alattvaló
röhög szembe modern héroszokkal.

Itt egy utca. Nagyon híres utca.
Romkertjét már benőtte a páfrány.
Itt a templom. Történelmi szcena:
pasas gyíkkal. Gyík vagy anyasárkány.

Egykedvű ősz: lábunknál a város.
Fellegrvár, és szemben ott a Hója.
Amíg bennem Kolozsvár világít,
addig benned ott sötétlik Trója.

Idill

„A sintér és a színtér” – Sziveri János

nyarat akartam én és nőt a nyárhoz
ajkakat és az égett hús szagát
ki képes mindent összefogni
és reggel kávét főz és főz teát

én sorozatgyíkos
ő meg bébisintér

és ami állandó:
az csupán a színtér
és az évszakok
félpuha állaga

ágyunkban törvényt ül a nyár
alszik a szoknyád s a kabát:
melledre végül a képzelet
aggatja fel régvolt asszonyát

Rák hava

január, kétezerötben.
vonat, ablakpárkány
és anyám a ködben.
Debrecen felé
és harminc felé
kétezerötben.

amikor ő gondolt rám
mondjuk hetvenötben
egy másik vonaton
egy másik szürke ködben
úgy harminc felé
úgy hetvenötben...

a vonatok összetartanak.
és milyen érdekes,
hogy találkozunk

hogy hetvenötben
hogy én is harminc
ő is, és mindenki
Debrecen felé

egy vonaton annyi minden
s házasként magam is
s gyerekként magam is
kétezerötben magam is
majdnem apaként
Debrecen felé.

csomag, merthogy utazik
szegény, via Kürtös
szendvics, cigaretta
nevermore, Debrecen felé
majdnem apaként
majdnem gyerekként

egy vonaton, ki az ablakon
és anyám a ködben
táskámban anyaméh
amelyben fogantam

rajta rák, metszetekben:
szövettanira vár,
átcsempészendő.

vonat, neverland, Debrecen
pulykakakas, anyám,
vonat és én összetartunk.
harminc és Debrecen felé.

Azóta elvált és gyerek.
s ha megkérdez a lányom
ahogy anyámat szeretem
túlnézek benne, bennetek
túl a rákon.
hetvenötben és most

és mindörökké.

Jód kisasszony

Jód kisasszony itt hagyta névjegyét
bár – mi tagadás – tíz éve ismerem
de jól esik, hogy ez a protokoll
átszüremlik a fásult éveken

Jód kisasszony több mint sorsszerű
mondhatnám úgy is, hogy állapot
amelyben együtt éljük néhanap
a magányt meg. És a másnapot.

Jód kisasszony az egyetlen szerelmem
mert két másik közt csak ő marad
az ismétlődő, felsejlő értelem
s az idő is ő, amelyen áthalad

Jód kisasszony, ha csókol, mint a véreb
mert ő is tudja, hogy csak átmenet
ki a holnapot pontosan ismeri...
már nem tervez. Mert nem lehet.

Jód kisasszony, az áldozat

A préri is meg ő is ismerősöm:
s hiába nagyvad ő: a harc a régi:
szégyellem, hogy dögevő a lelkem
és rettegek, a testemet ha kéri.

két szeme: az északi s déli jég
nézem: fehér a kékben hogy vegyül
s ami csak hideg és lefagyaszt
felhasznál bármit fegyverül

vihog, amikor meglát elterülve
rám néz, hogy: – látod, nem hibáztam!
s ha meg is gyónnám vétkeimet,
nem engedi, hogy magyarázzam.

ilyenkor mindig eljön értem
és a szívembe újra jódot önt
ölelése egy másik másvilág
Jód kisasszony. a préri. és a csönd.

aztán látom, ajka közt sziszeg
s hogy eltiporja, az időre gondol,
szemében felizzik a fény
mit magával hozott a vadonból.

De ha ölelem, újra macska lesz:
fehér testén szivárgó jód-virágok
foga közt viszi el lüktető szívem.
ő, aki visszajön. s akit visszavárok.

Jód kisasszony kémiaja

Iszonyú a tér ahol
ez a gyönyörű halogén testet ölt.
ki nem fürkésztem Isten titkait
állok a bizonyosság előtt
hogyan létezik, s mégis
csak föld,

csak föld

és föld.

létezésébe belenyugszom:
Jód kisasszony mindig ott van
és általa vannak minden rendszerek
s a csillagok helyett ő ragyogtat
fekete, fémes fényeket
a foltos lepedőn, reggel és este
és itt felejtí mérges csókjait.

eljövő vihar ő és ő a tavalyi hó.
de nem több annál, sehogyan sem,
mint ami egy elemről tudható.

a vágy vicsorgó, hússzín ibolyái
– mondják – még stabilak 300 fokon
de Jód kisasszony több mint szerelem
mert Jód kisasszony a Földdel is rokon.
Jól ismeri a bűn mögötti zónát.

A csend övé, e privát lételem.
várja, míg rásüt majd a villany
s szerethet újra,
szobahőmérsékleten.

Primitív parafrázis

egy Juhász-versre

hogymilyen volt szőkesége
hogymilyen volt szőkesége
búzamezőkön lovagló halál
és a lóhátról visszaszólt

s hogyszeme kékje milyen volt
s az út az elfehéredésig
s az út végén az ócska hold
s vissza a fehértől a kékig

és nem emlékszem már a hangra
csak a légben rezgő selyemre
nem tudom Anna volt vagy ő sem
s hogykivel ment föl az egekbe

L. D. ajánlása

odaát a múltban, ott van az én hazám
hol mítoszokban éltem
nem császárként, de tudván:
az embernek annyi múltja van
amennyi jövője szerelme.

s az embernek még annyi dolga van...

Távirat a népnek Antiumból

a palotából nem látszik jól a nép
így nem árt olykor kimenni terepre
az őrült császár néha, ha betép
nem gondol újabb jelentős szerepre
Ha gond a történelmi fittség,
lenézünk lazulni Antium alá
s hogy e verset blődlinek ne nézzék
zengjen fel evoénk: Hurrá! Hurrá!
te nép, te csürhe, s persze istenadta
te nép, te drága, s persze átkozott
a hatalom majd téged megbecsül
itt a kezem rá, császári jobbam
fenékig iszom serlegem
drága népecském, jó bolondom
most ünnep van: igyál velem!
ne hallgasd, hogy buta történészek
könyveikben mit regélnak rólad
hogy a plebszről szólnak történések
melengesse csak a takaródat
hű császárod
s az állam
nagy szerelme!

Egyféle propozíció

láthatóan készülődnek
a láthatatlan légiók
minden, mi július felé visz:
mozgolódnak a régi, régi jók
mindenből, mi a rothadás elől
Rómába menekül...
a gyújtópontban kétes mozgolódás
árnyék sehol, csak a fény hevül.

s ki Rómában még bízni tud
bizonnyal hülye, tudniillik
már készülődnek a légiók
s mi örök, abból nincs kiút

s mi hihető lenne ideát
a narratívák összehullnak
keresztet csak, faszt kapsz glóriát.

kinek fáj a Sacco di Roma
1527 – dicső harács
s hogy kifosztották
egyféle ráadás
magyarnak ott van siratni Mohács
s hogy 1525-ben meghalt
még egy lázadó, Münzer Tamás
folytasd tovább, tiéd a pálma!
Néró helyett kellett Pál apostol
s egy kontinens hogy fuldoklik a fostól
ugyan ez is, ez vajon kinek fáj ma?

Lucius Domitius egyik széljegyzete

létige lennék vagy fejedelmi többes...
vagy személytelen névmás egy ragozásban
ne én legyek a hatalom kénye-kedve
maradhassak annyi, ami voltam

L. D. pofáján már az évek ótvára
mája ráncokká vált s
valahogy elfelejtett élni

élet, múlt, halál, szerelem:
vállamon reszket császári palástom
és semmi se véges, vagy végtelen.

Levél Senecához

I.

Üzenem, jó mester, itt a vége!

azt zengik földek s tengerek
hogy Néró lassacskán összeroppan
pedig barátom, te halsz meg hamarabb.

nagy drámád ez, és leszek lelkes néződ
én tapsolok majd ott, az első sorban
a szellem naggyá így növekszik
a rája kényszerített, durva sorsban,
rajtad áll a végkifejlet, válassz!

a szilárd hatalomnak biztos mutatója,
hogy haláloddhoz mennyi jó barát kell
és neked nem, most nekem sikerül
egyelőre én vagyok felül
bocsáss meg érte, drága Seneca.

a hatalom, mit egyformán szeretünk
számodra becsét most veszíti el
még egyazon ég ragyog felettünk
békülhetnénk egymással, bármivel
de mindegy most már, ennyi volt.

II.

emlékszel még a kis Luciusra?
vén ripők, emeld a poharad!
a régi bölcsességből mi maradt?
mit Korzikáról hoztál, mesterem?

tudnod kell, hogy Luciusnak nem fáj
de Néró ellen léptél szövetségre
hát fogd, barátom, itt e hús pohár!

én még most is mesteremnek tudlak
s mit hajtogatni máig meg nem untak
lélekcsószók s egyéb elmehunytak
kegyelmet mégse kapsz most.

emeld a poharad, bölcs öreg
szelíd szavaid tettek árulóvá
de a császár nem tehető lóvá
kitől ma egy birodalom retteg
azt a császárt te tetted naggyá
s így nem maradhatsz büntetlen, barátom.
menj most szépen az istenek közé

A menekülő monológ

látod, nép, én írtam ezt a verset.
sebtiben, mivel sietek.

a sosemvolt költő
a császár, aki menekül,

altatót dúdol neked s a légióknak
megsimogatja forró kezével fejetek.

látod, nép, ez is én vagyok.

határain egy furcsa hatalomnak
én nem hiszem, hogy ne lennél lázadó
hol patkányok közt a férgek meglapulnak

Róma is még fog lángolni egyszer
s én újra tapsolok majd: bámulatos színház!
én jót tettem annak, kit megöltem
drága népem, ó, micsoda vérnász!

vigasztalna, hogy felnősz egyszer
vigasztalna, de ettől féltelek
én nem álmodtam veled nagyravágyón
ami ég, azzal csak együtt éghetek

bárki lép fel bármilyen porondon
előbb-utóbb együtt vész velem.
császárnál is nagyobb úr a trónon
nagyobb úr a páni félelem.

látod, nép, én írtam ezt a verset.

Morfondír a folyóparton

Tiberis-parti éjszaka:
semmibe visz át az emlék
s a súlyos sárga fények.
– valahova most hazamennék

mit hírnevedért tettél
kultuszá épül lassan
s a víztükroön az emlék
felhabzik, mint a szappan.

kilátszik a vízből, kilátszik Pál apostol
vértől lucskos, átázott vad sörénye

De amore

kilestem tegnap Aktét a ligetben
testét kínálta meztelen az égnek

köpenyén feküdt és pőre volt a melle
s mögötte ahogyan láttam az eget
melle bimbói mint apró ladikok
remegtek a sötét ciprusok felett

Akténak teste e hosszú, mély titok
halak siklása néma, langy vizekben
halálos násztánc, s versem partjai
próbálják meg tartani keretbe'.

Az első lépés. Britannicus halála (kr. u. 55.)

Locustával füveket szedtünk
hogy teát készítsünk öcsémnek.
akkoriban mi így füveztünk.

Claudius fiának arca
nincs többé, s ha van
gipsz takarja
nincs többé a kölyök

s a temetéskor, a koporsóban
ahogy az eső eleredt
oldani kezdte a maszkot
s zöld arcának láttán
valaki azt suttogta:
– megölték a kölyköt!

szegény kölyök feküdt a semmiben
zölden és végérvényesen sehogyan
mint akinek az arcában megáll az idő.
mint akiben a halál megfog.

a tömeg morajlott.
megölte az öccsét, mondták.

Búcsú az asszonyoktól

halottak vagytok mindahányan
romlékony hús vagytok, sebek
Octavia, te néma állat
kit gyilkosod becézgetett
férjed, császárod
mindened.

gyermekként ismerted meg ágyam
a császár és anyám akarták ellened
– halottak vagytok mindahányan –
s minderről mégsem Lucius tehet

Lucius Sabina Poppeát akarta
s gyermeke fejét hasában rúgta széjjel

Lucius a kozmosz hűségét akarta
hatalmas, megszállott szenvedéllyel

Statilia, ki utolszor kaptál rangot
nőim közül s halálomban láttál,
csak te éltél túl: te, ki a rettenet
karjában két évig a halállal háltál.

L. D. a versről

a láng a holddal lassan egybeolvad
s bár megsütöttem a halálmadár cubákját
most mitől félnem nincsen – úgy tudom
talán úgy van, hogy biztonságban lennék
de mi ez a hang?
hisz alszik asszonyom...
S ablakában – hát tényleg igaz lenne?
A görög paraszt fújja fuvoláját?
Tigellinust küldtem hogy kilesse...

S mondta, igaz. Most a hideg jár át;
holnap kurvát temetünk újra:
holnap temetjük Claudius lányát
s a bitangot,
ki Caesar ellen vétett
a pergament nézem, s a növekvő sötétet
a hold szétmálló, avas, sárga fényét
ahogy az ég rázza
csillagos sörényét.

L. D. altatódala

– töredék –

Lepida altatott régen
hogy aludj, Lucius
aludj el szépen
s hogyha alszom szépen
s csillagok az égen
köszöngetnek s aztán
így nagy lesz én is
és nem visz el a csúnya

rézfaszú bagoly
a strix cupripenis
(ahogy nálunkfelé, Antiumban hívták)
és császár leszek egyszer
sisakos, kardos
fényes ruhájú
kapitány,
harcos.

Római csendélet

verőleányok álltak a verőfényben
és a túloldalon verőlegények
vártuk, hogy szálljon le az este
s a sikátorok fölött
szikrázzon fel a nagyfeszültség

hideg grottákban és szűkös szeretetben
keresztények hazudnak s vacognak
Pál egyházában gyűl a pénz és
ének zeng képzelt angyaloknak

de szent itt e hely,
hol rítusait végzi egy földrész
a magába roskadó, beteg Európa
lángokkal kacérkodik,
s felgyúl nagy szíve, Róma

ilyen igazából a császári város
add magad hozzá az éjszakához,
s a valódi császár benne te leszel.

Aktéről és a szerelemről

1.

akkoriban még Antiumban éltünk
én és szerelmem is, Akté, az örök.

Domitiát lestem meg egy este
nevelőanyámat, amint vetkőzött.

fonnyadó melleire néztem
s elképzéltem testét az ing alatt

s bőre alól hogy kiette az idő
a húst s már rágta a csontokat

majd kimentem s elmondtam Akténak
azt mondtam neki, te kicsi húscafát

én nem hiszem, hogy ez lesz belőled
barnácska melledből, karodból ez marad

pánik tört rám, úgy vontam magamhoz
és úgy csókoltam, mint egy eszement

Vénuszt kértem, hogy nézzen rá e fáradt
kétségbeesett kölyökre idelent

tizenhat voltam, ő tán eggyel kisebb
sponsa mea! – azt mondtam. Jegyesem!

fején aranyos diadémot láttam
s császári gyűrűt saját kezemen

s láttam azt is, hogy örökkön örökké
s mindenén túl van ez a szerelem.

2.

tíz éve történt, magam mellé vettem
mellettem élt s mégsem lett ágyasom

s mint később beláttam másra vágytam
az kellett, az a hatalom

amellyel őrizni akartam az időt
s elúzni tőle a múltó éveket

ha császár lennék – spekuláltam
és enyém volna minden hatalom

Akté teste így maradna mindig
ameddig élek, s amíg akarom

s bevallom, hogy örülök utólag
s boldogan látom azt, hogy nem lehet

két napja múlt, hogy vele háltam
barackszín bőre, teste régen idegen

Akté csupán egy múltba bevarrt emlék
s mégis ő minden, ami szerelem.

az lett a sorsa amit egy régi nőért
nem a császár, de férfi megtehet

hogy íme róla szól e vers is
majd magába őrlí az emlékezet

valahol itt a palotában, itt él
és rögtön jön, ha hívom, szólítom

csak az ölelése lett már idegen
bár ugyanaz, mint az antiumi hídon

3.

jó tudni végül, hogy most Aktét...
azt, hogy a testét meleg ágyban basszák

bár gyönyörű húsa szolgák étke lett
akik már Luciust többször felszarvazták

animal impudensnek mondtak
– mert hiszen érzi a plebs is a kéjt –

hogy emlékeim meleg trágyadombja
melyre szerelmük ontja rá a vért

ezt mondtam, Akté ennyi immár
lerótt adó, vagy lehullt ékezet

de fél szemmel az üres égre néztem
majd magam elé, mint ki vétkezett.

L. D. utolsó verse Antiumból

a múltat nézem egy gyorsuló tükörben
a hitelesebb túlvilági postát

szemembe tódul, furcsa egyveleg
idő-pörgette, fakó némajáték
nem a hogyan, csupán a tényeket
szemlélnem büntetés s ajándék

még a szabadság olykor visszacsókol
de már nyugodtan nézem az eget
egy kerub elindul utánam
elragadni a testem s lelkemet

a zuhanó angyal megharap
szemembe kap, majd tovalibben
előttem pedig egy üres kártyalap
a hóhért várom, hogy megfeszítsen

az angyal ha jön, ne nézz szemébe
s a földet féld, ha megharap
kihalsz belőle, gyertyaláng,
szétrohadysz benne, húsdarab!

Szerelem Dáciában

van, mihez kell történelmi háttér
álom, amely nemzetet növeszt
s puha tafotákkal vonja be
a fapados szerelmet
Odaát, Dáciában
egy szakadt Dáciában
mi mindent gyűjt meg
az örület!
kevés a sok s a reszketés
legtöbbször egyre megy.
szerelmem, itt mások is hazudnak
itt is annyi csak örökkkévaló
amit a Trójából kimentünk
s el nem kobozzák
a testőrök.
Ideát, Dáciában,

tudatom, szerelmem
itt sem szabad...
hogy mit? ne kérdezd...
csak szeress, csak ölelj
vagy kösd fel magad.
szerelmem, Dácia más világ
s e dicső másvilágon
más lírát rí a lant
s megtanít rá a szükség
kidobálnom a fölösleget
Dáciában már minden elveszett
s mert másképp nem lehet
csak így lehet szeretnünk.
Ideát, Dáciában
egy szakadt Dáciában.

A Római parton

Sabina Poppeának

tudom, hogy ott lesz majd, asszonyom
– én oldom meg szíját és övét
dúvadként testére rábukom
én szaggatom meg köntösét

s hazudok majd, úgy, ahogyan illik
s ön hinni fog a vonzó vízióknak:
„fénylik a hold alatt szerelmünk,
– ránk hull harmatként a holnap”

Néró, ki maga ellen harcolt
nem vágyik többé földi jussra.

semmi más, csak ez a pár sorom
üzenje önnek, ez volt a szerelem
nem akarom, és legvégső soron
próbáljon meg ne hinni nekem.

L. D. búcsúja Rómától

Kialusznak Rómában a lángok
s míg zöldre vált a véredben a lámpa
elhozza a szesz vagy a gyógyszer
a hallgatást s a mindennapi álmat
a látomást, úgy kedd este az édent
s a mérekszínű vágy alatt
lehűti majd a rettenet
mint gyorsuló bűvópatak
a fölvilágló tényeket.

én hallgatok, más írja ezt a könyvet
a lelkeket is ellopta egy császár
akire L. D. most ím nyelvet ölt
de Rómában már másnak áll a vásár
hát ég veletek császári kurvák
Hellász s Egyiptom lányai
nézzétek testemet, ti démonok
szerelmem hús-vér árnyai

öleljen át az ég szerelme
s ha a lángokat már látni sok
ne várjatok hát kegyelemre
Venus vigyázzon és a charisok

rakjatok máglyát izzó testetekből
Subiacum bokrai alatt
s daloljatok a szerelemről
ha erőtkből erre is marad.

Lucius Domitius lázbeszéde

et ressurexit... – mesélte Seneca.
s míg az öntudat új kikötőjébe érne
háborgó elmével az ember
hihetőbb Istent keresve,
alulírott én, Lucius Domitius közhivatalnok
tisztá tudattal nézem a lángokat: a tüzet
s az örületet, ahogyan egyre nő.
emlékezniem többé nem lehet
s többé persze felejtene se.
így záródnak az ajtók, ablakok

tógám, a vörös égbolt Rómát most eltakarja
csak szám ha látszik,
a Circus Maximus lépcsőjén
még egy-két szót elhadarva
én mondom, ki egy vagyok a sokból
mert énutánam nincs több imperátor
felépítem a várost hamuból s romokból.
a császár búcsúzik. a költő gyászol.
felgyújtom Rómát: az én jogom,
és égre szállnak mind a tetvek
s ha végem lesz, s ha fellázadnak majd a rendek
Rómát én gyújtom fel akkor is.
röviden ennyi. lófasz nektek.
és fölfelé tart, ahova vágyott a város, végre:
ma éjjel én hevitem Rómát.
senatorok és okos praetorok
tógás majmok, kis haszonlesők
rájuk hagyom Hellászt s Júdeát
rájuk vonítsanak az éhezők
cibáljon koncot, aki éhes
dagadt erszényük is kevés
s erényük is a feledéshez
a népet pedig, ha egyetlen nyaka lenne
lefejezném s szűzen ragyogna Róma
újszülöttként a tenyeremben.
a várost nézném, a szürke pernyét,
valami egykor nagynak hamvát,
melyből az égő szellemet
s a lángot valakik kioltották.

kegyetlenebb mint én számtalan akadt
s hogy nagyobb csaló-e Galba
ki csürhét, árulókat küld majd ellenem
testemet látom vérbe fagyva
,micsoda művész vész el most velem'
Istenem néz rám odafentről
most üli torát Róma romjain
s míg könnyű sorsom pörgeti
úgy élek én. atléta, kocsis, citerás
olykor embervért, olykor bort iszom.
mint tudjátok, én más néven halok meg,

s kiket én tettem nagyokká egykoron
rabszolgák fegyvere zúzza be mellem.
írastudók, kufárok s barbár zsoldosok

doktorok, redaktorok, s pojacák
nagy lélek nincs köztük egy sem.
a pór jókedvét figyelem évek óta
csatornák közt mi egyéb lenne mérvadó
mintsem amit a sűrű szenny növeszt
császár kegyeltje voltam, szelíd fiú
árva és bitang, jövevény
ők látják lelkem mind e pillanatban, kiket
szerettem s megöltem mind egy szálíg.
becsvágyak Jeruzsálemtől Galliáig
64-et írunk, július van és langyos este van
egy költeményt akartam elszavalni
melyben írva egy asszony bűne van
Trójáról írtam minap, és szavakat keresve
– mit mondjak erre harmincévesen?
képet láttam hogy szép Heléna teste
a porban fekszik s hallgat véresen
erős vitézek s fegyverek
s az erős harag
semmivé teszik Trója városát
kifosztva néhány nap alatt.
megértettem: Tróját egy asszonyért.
most hit nélkül lenne élni könnyebb
s én fukar lennék? ne adnám érted Rómát?
holnaptól új rend, új idők jönnek.

én rád gondoltam, felgyújtván a várost
hogy az égbolt mélykék kárpitjára
így írjam fel gyönyörű neved
hadd lássák az istenek odafentről
hogy téged szeret a költő, Lucius.
lángol a város –, épp erről beszéltem
s lángokról írtam – emlékszel – époszomban
s hallottad-e, ahogy a csóvák
mikor az Esquilinus oldalába nyaltak
hallottad-e hogy én szólok hozzád?

én láttam azt, ami az örület
túloldaláról a császárt elvakítja,
én láttam azt a másik Rómát –
Lám, Lucius elméje tiszta.

L. D. jegyzete önnön lázbeszédéhez

Róma fölött ma üres volt az ég
titkok helyett csak száraz tintafolt
s elhagytak ma az istenek.

ha nem én volnék és nevemet sem tudnám
és békén hagyna most a képzelet
rangommal együtt könnyedén földre dobnám
az idegen kincset, súlyos életet, amit
loptam s bár meghalni más hazába mennék,
hol nem kísértene szerelmek ingoványa,
és tiszta még az ég,
mint most e tintafolt; mint régen,
mikor igazság és szépség
s talán még Róma is
az Akté teste volt;
az álom, egy másik világnak volt a része,
hol értelmet kapna Lucius halk beszéde,
s rangomhoz nem ez a véres, hitvány
palást lenne a dicstelen igazolvány.

Hát halni más hazába, de ölni ide jönnék.

A kést nyakamba döftem, végre
magasba szállok, könnyű már a testem;
alattam az új, a szebbik arcú Róma
a város, amelyért jó volt mégis élni,
s mely legvégül a halálom is volna.
De elviszem én magammal az álmot
– most oldja át kék foltta a semmi
végül is a legrosszabb az az volt
hogy épp Rómában kellett
épp Nérónak lenni.

Sorok 67. tavaszán

I.

Udvaromba óriási falovat építettem.
az emlékeimet tartom benne.
testét szú rágja, lábai vetemednek
faragott sörénye, hosszú vékony szarva volt.
a szarvát valaki letörte egyszer.
(Sárkányölő Szent György is kipróbálta.)
pedig a házat régen mások lakták.
olyanok, mint a napkeleti bölcsek
arannyal, mirhával, tömjénnel pöcsölnek
és sokat papolnak a hódolatról.
de megvert az Isten emlékezettel:
és udvaromat is mindig mások lakják.
időnként gyíkok, olykor forradalmak
a múltat kicserzi a hallgatás
mint öreg indián homlokát a nap.
te vagy bennem a sok év hallgatás
- fehérlő csontdarab.

II.

egyszer kilovagoltam én is falovamon
éjszaka idegen városba mentem
sárga húsát kínálta a félhold
és mézédés volt Akténak a teste

tudtam, rossz lovamról leszállni nem tudok
a folyóknál a révészt kifizettem
majd lenni tanultam újabb ezer évig
s csak azért csoda, hogy még megvagyok
mert kurvák vigyázták lelkem, nem az angyalok

III.

ez a faló is csak egy hülye játék
de roppant mód szégyellem magam
hogy itt állok a semmi közepén
keserűn, és talán szánalmasan

kinek már vérétől csak, ha vörös lesz az ég
és minden szava rágós, idegen
és megszaggatta piszkos köntösét
s csak röhögnek, hogy nézd, a lantos
s hogy lám, hiába forrt a vére, ó!
torkában immár hideg vas remeg:
Qualis artifex pereo!

IV.

és porba hull, istenek neve nélkül
adja át magát a rothadásnak
s eposza itten örökre véget ér.

én nem hittem el: a damaszkuszi úton
ekkora pojáca lett a koravén kamasz
s hogy ő építi majd Istennek jövőjét
s lázadás helyett annyi ember rászavaz
Ó, atyáim fészke, ó, drága bölcsőm!
nem üdvözülsz, a lángok is
a semmi őrzi arcom, s ami Róma volt
csak emlékek mind, falovakba zárva
Pál feje is, mely a porba hullt

ám jó volt istenként élni köztetek
jelen lenni, mint végtelen a pontban
mert az történt és annyi s ugyanúgy
mint amire s ahogy számítottam

az is mindegy, hogy végül belebuktam.

Szervusz, Európa!

s hol császár lesz, ki testvér- s
anyagilkos
s e kései levél, mit kezem ír most
mondhatni rutin
s a plebsz a panaszával a csatornába vész
hajrá, Saulus,
s ha császár lennék, most e különbéke
vigasztalna, bár mivégre,

a bölcsőben, a gyolcsos ágyon
segíts, Európa
segíts hazavágynom
elhagynám lassan
Júdeát, Hispániába mennék
előzők a belső sávon
vagy gyalogosan mennék Cordobába
hol hozzám képest nagy költők születtek
s lefeküdnék a tiszta sárba

látod a Cézárt
ki annyi lángot szított
és álmodott egy másik várost
lehet, hogy téged vélt mögötte
kedves Európa
de nem engedték, hogy túl messze lásson
most válladra terítem
császári, szétszakadt palástom.

Néro levele a Circus Maximus lépcsőjén

Kr. u. kicsivel

látod, mégsem ég el, bár éghető.

korhadó nép, város és anyag
az éjszakában a málló Jupiter
Krisztussal néz farkasszemet.

itt Róma ég, és látod,
el mégsem ég ...

torha fattyai selejtes nemzedéknek
– szégyellem, hogy császáruk én vagyok.
ezért a tűz: hogy lázadásra
neveljem ezt a prostró századot
országom előttem lángol ím,
vízió rólad, te kérges arcú
még épp hogy szerethető, te gyűrött Európa
ki úgysem fogsz megismerni semmi mást,
csak hogy az erőszak
mutatja fel az identitást
és e jövőben majd én is ott leszek

a csürhe ellen a tűz se hathatós
de a pánik még mintha visszahívna...
hogymire jó a tűzhalál?
feltámadnia Rómának csak így lehet
s a feltámadáshoz halotti láttelep
helyett
megérteni, hogy itt nem lehet
szeretni nem lehet
sem nőt, sem felebarátot nem lehet
s ha lehetne legalább állat lehetni,
letenném emberségem, mint nagykabátot
mert arcomba mar,
torkomat szétszorítja
lelkembe ömlik át az éjszaka
folyékony antracitja

L. D. epitáfiuma

az életben úr, az ágyban szolga
s bordélyokban volt császár igazán
L. D.-nek immár semmi dolga
– nem pöröl mással vigaszán
s nem kérdi, tudja: ennyi volna.

Gyász

gyászollak, kedvesem, fehér keselyű:
nézem, az égből hogy zuhansz
hogymem tart már a levegő
hogymem szárnyalsz és nem suhansz
hogymem holnapra nem vagy
s nem vagyunk
a többes szám már tiszta nyelvtan

(bár objektív állapot marad)

a tér tied,
az időt elviszem
nem szeretted,
nem ismer senki sem:
lenni csak tény

minden egyéb csak álom
arcodra másolom rá
egykor-volt másvilágom
s mint romlandó szobor a szárnyalásról

s mint Istenről egy régi emlék
tied marad végképp a nemlét
te pedig bennem így élsz, így maradsz.

arcodon vizes lesz még az éjjel
de tenger helyett szemedben pocsolyák
ragadozóból erőtlen préda:
ez lettél kedvesem, fehér keselyű,

fehér keselyűm, téged küldött a sátán
a költő májából mondani jóslatot:
és látom, sok neked tudni azt, mitől
jóslatod valóra válhatott...

Fekete rongyokban

fekete rongyokban a lelkem
pulzáló, fényes, híg anyag
most már a földhöz tartozik
mióta fönről elszakadt

a test sorsa a fájdalom
a léleké a nemlét
s ha én már nem is fájlalom
anyagtalan az emlék

érett gyümölcs, izgága villogás
hallgat az agy, a test beszél
benne az idő kanyarog
kívül pedig csak fúj a szél

árnyékok vannak, éjszakák
arcod átjáró tengerek
partjukon folyton ott vagyok
hol lennem most már nem lehet

magány vagy, lassú kínhalál:
lehet, hogy most már egyre megy
és elhallgat a félelem
lélekből testbe átmenet...

(Caorle – Velence, 2015. május 23.)

Epitáfium helyett

MB emlékkönyvébe

most újraélem, hogy a minden úttal
hogy s mint állunk, ám Rómából úgy tűnik,
a szemközti dombtetőről
valóban erre vezet minden:
árulás lesz a szó fülemben
ahogyan ez van minden úttal is.
Róma fényeit úgy látni már csak,
mint néhány kocsmameccset
ahol az erőtlen szeszek
nem szülnek semmi éceszt,
sem adnak semmi érzést.
mily alantas és zavaros a lélek
önnön magánya felé útban
míg megéljük a Rómában ébredés iszonyatát
mert Róma a magány és Róma mi vagyunk
és egyre halkuló vágtaival
lovak zihálnak folyton mellkasunkban...

Negyvenedik

én gyűlölöm, hogy én vagyok,
most életem egy hídra néz,
akit a múltja elhagyott,
jövőjét látni nem nehéz.

a hídon innen én vagyok,
a hídon túl a változás:
látszik, hogy lelkemben a víz
s a kísértés most árkot ás...

mert gyűlölöm, hogy én vagyok,
s hogy víz folyik a híd alatt:
az állandó s a változó
most eltaszít vagy elragad.

Évek, folyók és évszakok.
Netán a folyó, az vagyok ?
S a hídon állva Mirabeau
azt kérdi tőlem, mi a lét

s mi a halál és mire jó

Kincs

Kincsem, majd, ha én leszek a császár
gazdaggá teszek, gondoltam, ésatöbbi....

De mire mindezt megszereztem
sok ezer cigaretta árán
ez lett az egészségből, ez lett.

Kincsem, ím, megvan a vagyon,
de nem boldogíthat senkit Immár.
Kincsem.

A jó, a rossz és benne

Évának

A jó az, ami a természetnek megfelelően mozgatja a sa-
ját irányába a lélek ösztönét, de csak akkor kell rá töre-
kednünk, amikor már törekvésre méltónak mutatkozik.

Seneca

A jó elől csak menekül a lélek,
így alkották: inkább csak futni tud.
s hiába vannak langyos szenvedélyek,

csak áll az ember
Csak áll és néz bután
mert nem tudható igazán
hogy mitől lesz fontos annyi minden...

mert nem a test volt, se ész, se érzés
s hogy nem volt
jelen ideje sincsen
nem tudom, hol keress,
görögtűz, Isten sem érti,
mi mögött, előtt, után...
volt egyszer, hol nem volt,
már egyszer megtaláltál...
egy este, vagy délután.
de miért keresnél akkor?
vagy bennem kire várnál?
azt hiszem, minden úgy van
valahogy úgy, mint régen
esőre vár a néma táj,
s te vagy a felhő az égen.

Az idő arcai. Első képeslap.

megdöglesz, miként egy vak bohóc
A parton hajbókolnak még a fák
gyorsul a víz és messze elviszi
A hullámverésén sodródó csodát

sztorimban bárki antihős:
miképpen végzed, ne törődj
arcodban a halál
a bennlakó
mert tudható, hogy...
vagy semmi sem tudható
csak az,
vagy, hogy éppen
sous le pont Mirabeau
Hogy minden elfolyik
és kicsit a nos amours
míg a cápák közt vergődik
egy vérrel írt
szerelmes levél
megtalál, talán
valakit, valahol

egy döbbenetes képben
amelyen minden egyes arc
és minden tekintet

mind, mind, mind, mind a másé
nem ismerőseid
s nem tudnak ők se téged

míg más életét éled
Gyanútlan
sous le pont Mirabeau,
látod?
csak nézd a képet.

Nagycsütörtök

– Mylord
s hogy írni még, Mylord
hogy angol, francia
hogy öngól, vagy pia
kié lesz, Mylord
a jó s a jó pia
s a jó piaf
anyámnak jó fia
kié a hagymaláz

nem tudni meg, Mylord
hogy kié volt a Ford
s az összes déja vu
a nombre pair de la rue
a múltba lép, Mylord
nő kéne most talán
ki kopog múltamon
múltamnak ajtaján
ajtaja ablakán
Yves vagy Éva-e?
hogy elbasztuk, Mylord
az éj egy hosszú test
vonagló gyászszekér
halni és élni rest
reszkessen csak, Mylord
hogy több mint kabaré
beszarni kéne most
...az emlék magamé...

Kiss & fly

reptéri felirat az indulási oldalon, mondjuk Bergamóban

Kik érzik még a repülés ízét
boldogok és kétségbeesettek.

a mozgás szabad
a szárnyak bénák
de akik érted haltak,
szent mozgásszabadság
úgy éltek egykor, mint boldog állatok.

R. P. baronesse¹ kései triptichonja

Radák Pólíka² tragikus sorsú baronesse-ről emlékezünk meg e triptichonban, akinek története az erdélyi főúri udvarokéval együtt homályba merült, és akinek akkor az egész erdélyi főnemességet megrázó esetét családja gondosan megpróbálta elrejteni az utókor elől. De lám, fennmaradt egy halotti verse, amely most, kétszáz év múltán mégis biztos alapkövét jelenthette Knapp Éva³ kutatásának, akinek sikerült rekonstruálnia az 1803-ban végzetessé váló románcot, pontosan feltárva szinte minden részletét.

Pólíka végül is magányosan halt meg, alig maradt fenn róla néhány emlék, nem csaholtak a fülébe rímeket költők, a sors számára egy katonát rendelt, akiről ráadásul kiderült, hogy féltestvére. Lehet, gyereket is szült neki, akivel együtt halt meg: de életének ez a néhány napja a leghomályosabb. Annyit tudunk azonban, hogy arzénos méregpohár végzett vele, s ez is balul sült el, hiszen nem adatott meg neki, hogy apjával együtt – aki feltehetően ugyanennek a tragédiának az áldozata –, egy szertartás keretében temessék el. A halál az általa betervezett időpont után majd’ kilenc nap múlva jött el érte.

Pólíka alig volt 18, amikor meghalt. Kortársa Csokonai Lillájának, rokona Psychének, kit Weöres álmodott, csupa híres, nagy szerelem képezi történetének kontextusát, ám az ő drámája minden részleté-

---

¹ A *baronesse* szó a magyar nyelvben nem létezik, amennyiben a francia nyelvből került volna át, úgy *baronne*-ként avagy *baronette*-ként ismernénk, az angol nyelvű *baronesse* átvétele a nyelv közismert szeszélyei közé tartozik. Az Akadémiai Helyesírási Szótárban a *baronesse* alakváltozat szerepel.

² Magyarbényei Báró Radák Ádám és Kemény Druzsiána lánya, Pólíka baronesse 1785. május 21-én született és 1803. szeptember 11-én halt meg Mikeszázán.

³ Knapp Éva Budapesten élő irodalomtörténész, kutató, aki Borda Lajos antikvárius felkérésére végezte el a tragikus sorsú Radák Polyxéna történetének rekonstruálását, s e munkának az eredményeit *Az elfátyolozott arckép* című könyvben adta közre, 2003-ban.

ben valódi, költői túlzásokat mellőző sorstragédia, amelyhez nem illenek bájos rímek, és amely az időbeli távlat ellenére ugyanolyan erős, mintha tegnap történt volna és ugyanakkora kérdőjel, mint bármely öngyilkosság.

Számomra – és itt sok férfitársam egyet fog érteni velem – a benne rejlő perverzítással együtt megindító ez a történet, nyilván nem azért, mert egy incesztus áldozatairól szól, hanem sokkal inkább azért, mert ha kamaszkori szerelmeinkre emlékezünk, talán mindannyiunkban feldereng valamilyen sötétlő végkifejlet hangulata. Átok és szerelem valahol a kezdetek mélyén összekapcsolódik. És itt fekete humorral megjegyezhetnénk, hogy például Byrontól és Appolinaire-től tudjuk, hogy az incesztus csodákat művel... De, ha azonos korban élünk, talán a szeretőm lett volna ez a lány, talán másképp alakult volna minden... És így, utólag, a magam részéről Radák Polyxéna baronesse-t minden kortársa közt királynővé koronázom.

I. R. P. baronesse idézése

fekete holló némaság
és múlt idő mely összefog
és arc a sápadt fény mögött
önnön léte réragyog

s ha úgy néz épp a füstbe
a szürke kontúrokból
fátylat szakít a tekintet:
szemének tört ezüstje

de kilépni a vélt idő mögül
a fényre így se úgy se
akinek meg nem adatott
magában őrzi azt a föld
mint titkos adatot

II. Pólíka éneke

feléd száll ez az ének
és téged hív a szó
téged hív szerelmem
szép nevű
Louis Seau

téged hív ez a dal
szerelmem rég tiéd
tó bőréen holdvilág:
az arcod képe ég

hallod-e valahol
Louis Seau hallod-e?
hideg az éjszaka...
szerelmem alszol-e?

jössz-e már szerelmem
ne mondd hogy ennyit ért
hiába vártalak?
és ne, hogy ennyiért

szívemben dobogás:
lovad a vár alatt
madarak hangjában
hallom a hangodat...

hol vagy én kedvesem?
merre visz ez a szél?...
tudom már Louis Seau
tudom hogy ennyit ér...

III. R. P. kisasszony jelen időben

ha mítosszá kövül is csak pusztá emlék
a csók melynek ízét nem ismerte senki
s az éjszakáét sem baronesz tevéled
bár sejtek ezt-azt mit még a hadnagy úr se
vagy te ki magad – vélem – túlbecsülted
ha éjszakánként vért böfögtél vissza
míg lekörözött véredben az arzén
néhány érzést amellyel nem él vissza
senki s megbújhat mögötte a fals én
mosolyognak s te fekszel csak kinyúlva
hogy ne kérhessen számon bátyád gyermeke
szerelmedért a véren túlmutatva
hogy erősebb ím a húsnak földi istene
mítosszá kövül beérett a sejtés:
szöveggé lettél már majdnem túlbeszélve
éjszakánként ha átfúj még a házon
megfürdik az emlék felragyog a szélbe' ...

Utóirat

pénz ha van hát akkor boldogít
s ha nem hát l'art pour l'art s kacagva
megéri kreálni egy újabb jó sztorit
hallgat a nő is kit már annyi éve...
és álmodik és olykor felkacag
hisz egyforma a tekintet mellyel
a szem távcsőbe néz és talál vagy ráfarag
ki nappal sunyít s játssza a némát
amikor alszik épp a múltba lép át
s nem néz a szemedbe hogyha baj van
opálszemekkel csak úgy az utcazajban
elsodorják az újabb évszakok
s olyan kicsit mint az az emlék
tudod kicsim közömbössé tették
nem jött vissza: a jóslat nem talált
vajon miért? lehet csak menstruált?
ím már a nő sem csak belső délkörök
homálya hozza a bizonytalan klímát
s mit megannyi lehetőség kínált:
választanád még egyszer a múltat
s akkor mi van? csak fekszel kitakarva
a falóban lapul a végső ajándék:
szerelmeid nagy kék dobozba varrva

PRÓZAI ÉS ELMÉLETI ÍRÁSOK

Hosszúfény

– részlet –

1. A professzor könyve

Szép volt, mint a tűz és csókja veszedelmes, mint a kígyó harapása – így emlékeztek rá még húsz év múlva is, ha egy-egy kocsmasztalnál vagy kertipartin szóba került a neve. Emese bálvány volt, gyönyörű és elérhetetlen, akinek egyetlen érintéséért fél életüket adták volna férfiak, akik folyton összesúgtak a háta mögött, ha elhaladt mellettük az egyetem folyosóin, vagy ha felbukkant unalmasabb estén – bár ritkán – egy-egy lokálban. Emesét csupán a hiúsága tartotta vissza attól, hogy ne éljen minden felkínálkozó lehetőséggel, mindenképpen szépségének és okosságának megfelelően és méltón akart magának hímet választani. Pletykák keringtek róla, de mindig alaptalanul, Emeséről nem lehetett tudni konkrét dolgokat. Jótékonyak találta a mások által köréje szőtt mítoszt, ennek megfelelően járt az emberek közt, rájátszva néha a ráaggatott titokzatos madonna vagy a femme fatale szerepére, mindig ugyanazzal az arckifejezéssel, ugyanazzal a sminkkel jelent meg és ugyanazzal a hangsúllyal beszélt, mintha hangulatai sem lettek volna igazából, nemhogy érzelmei. A testéről is ódákat lehetett volna írni, de ezt sem próbálta meg senki, hiszen kár lett volna szavakkal elhomályosítani azt az evidenciát, amelyet az Úristen vagy a Sors csiszolt ily tökéletesre.

Szóval, Emeséhez senkinek sem sikerült közel férkőznie az öt egyetemi év alatt, megrontására a fiúk már majdnem szakszervezetbe egyesültek, miközben különféle stratégiákat ötöltek ki, de Emese, miután elfogadott minden meghívást és rózsacsokrot, megannyiszor udvariasan elköszönt az aktuális udvarlótól (időnként járt egy csók is a gavallérnak) és egyedül szállt be a taxiba, amely mindahányszor elvitte valahová, egy olyan címre, amelyet senkinek sem sikerült kiderítenie.

Kármánnak négyévnyi kitartó munkájába került, hogy megtörje a jeget. Hosszú, unalmas történetek sokaságát lehetne elmesélni itt, attól kezdődően, amikor a könyvtárban először összefutottak, az első kávé után a rengeteg átkocsmázott éjszakáig, amelyek után mindig két taxit hívtak, és ilyenkor, ha Kármán hazaért, még sokáig nem bírt elaludni, általában két üveg bor sem volt elég, hogy eltompítsa magát. A négy év alatt Emese ürügyén több száz alkalommal tapasztalta meg a másnaposságot és kétszer a heregyulladását, utóbbit a megfelelő antibiotikumos kezeléssel együtt, de mindhiába, sokáig kilátástalannak bizonyult akár az is, hogy valaha megcsókolja ezt a boszor-

kányt. Neveket adott neki magában, démonnak, szukának, ringyónak és picsának nevezte dühében...

Aznap reggel, amikor Kármán a peronon kissé kábultan cigaretta után kotorászott a zsebében, még nem sejtette, hogy regényhős lesz. Alighogy leszállt a vonatról, amelyen órákig zötykölődött, elkezdte rendbe rakni az emlékeit. A város térképének kontúrait próbálta erősebbre festeni képzeletében lokalizálva a kocsmák, az egyetemek és a diákszallások épületeit.

Úgy húsz évvel ezelőtt kísért ki ide utoljára egy lányt, s azelőtt még öt évig gyakran megfordult ezen az állomáson. Szinte semmi sem változott, csak a szemetesládákat festették sárgára és az órák továbbra sem működnek, mintha csak azt az időt mutatnák, amelyből húsz éve lépett volna ki felszállva valamelyik piszkosszürke szerelvényre. A levegőben is mintha még érződött volna annak a nőnek az illata, keveredve a többi nőt belengő mindenféle megfoghatatlan érzéssel, emlékfoszlánnyal, színnel és gyűlölettel, amellyel Kármán a múlt időre gondolt.

Feje fölött a mindig fél tízet mutató óra, agyában pedig az idő képekhez kötött ketyegése és Réka arca, amikor fellépett a vonat lépcsőjére. Réka szája akkor először volt hideg, amikor ezen az állomáson elbúcsúztak. Kármán hosszasan a karjába zárta, gondosan ügyelve, hogy álló farka ne érjen a lány testéhez, méltósággal, férfihez illően akarta megejteni ezt a búcsút, büszkén; csupán az etikett kedvéért jött ki vele a gyorshoz, holott már minden lezárult köztük, véglegesen, egyértelműen és mindörökre.

A célhoz érkezettek magabiztosságával lépett ki a pályaudvar elé örömmel nyugtázva, hogy minden, amit fontosnak gondolt elhozni erre az útra, kényelmesen belefér egy kofferbe meg egy kizsitáskába. Lassú léptekkel elindult a városközpont felé, végig azon az úton, ahol legelőször huszonhat éve. Amit annak idején, ezen az úton sétálva jövőjeként képzelt el, az most nagyon befejezett, lezárt múltként került mögé.

Mielőtt rágyújtott, beleszagolt a levegőbe, kíváncsi volt a város szagára, amelyet ismerősnek vélt; úgy tartotta, minden város levegőjében van valami, ami csakis arra az egy helyre jellemző. Valami hasonlót érzett, valahányszor visszatért a szülővárosába, ott, mint később sikerült azonosítania, a hársfák illata keveredett a gyárak füstjével, és ezek elegye eredményezte azt a szagot, amelyet eltéveszthetetlenül felismert volna bárhol és bármikor. Ez a város azonban, ahova megérkezett, olyan illatot árasztott magából, mint a fák eső után, legalábbis így maradt meg az emlékezetében.

– Jó reggelt, Kármán úrfi! Hogy vagyunk?

Kármán megborzongott, a hang irányába fordult, megdörzsölte a szemét és tekintetét az apró öregasszonyra függesztette. Domonkosné volt, a virágáros asszony, akit már rég halottnak hitt, hiszen már

huszonvalahány évvel ezelőtt is jó hetvenesnek tűnt. Az asszony arca alig változott valamit, mintha nem ugyanabban az időben éltek volna.

– Nem hiszek a szememnek – ámult el, majd odalépett az öregasszonyhoz és hosszasan magához ölelte. – Micsoda meglepetés, Domonkos néni!

Kármán régi kuncaftja volt az öregasszonynak, diákkorában mindig ő látta el a legfrissebb és legillatosabb rózsákkal, amelyekkel – Kármán meggyőződése szerint – biztos volt a siker a lányoknál. Kármán pedig gyakran vette nyakába az éjszakát és gyakran vásárolt Domonkos néni rózsáiból, aki nagy szakértelemmel kötögette esténként a csokrokat, sőt egy idő után úgy, hogy Kármán elmesélte az adott lányról való legfontosabb tudnivalókat, azt, hogy hol és hogyan ismerte meg, milyen ruhában volt a hölgy, milyen volt a mosolya, a szeme színe, miről beszélt, és ezekből az adatokból Domonkos néni, mint egy jó vegyész, pontosan kikövetkeztette a rózsák ideális mennyiségét, színét, elrendezését és csomagolását. Az öregasszony sohasem tévedett, Kármán mindig magabiztosan nyújtotta át a virágkölteményeket a lányoknak, aztán a következő csokor előtt mindig beszámolt cinkosának, Domonkos néninek.

Néhány csokorra pontosan emlékezett, néhány szép összeesküvésükre, a rózsákra, amelyek most a múlt sarából egy pillanatra újra kihajtottak.

Ilyen volt az az este is, amikor másodjára találkozott Emesével a folyópart egyik kávézójában, kicsit távolabb a diákkocsmáktól, a vízparti lokálok egyikében. Emese fekete haja, kezében a mélyvörös rózsák, a belőlük áradó illat mind jelen idejűvé lettek egy kicsit. Másodjára érezte aznap este a szerelmet. Eszter óta – mert akkor épp így tartotta nyilván az időt – semmi érdemleges nem történt vele: próbálta kitölteni a szakítás után maradt ürességet és elfogadni a megaláztatást, a csatavesztés tényét. Ugyanaz a vágy vezérelte, mint minden este, ha kocsmába ment és zárórakor nem egyedül tért haza.

Akkor még eszébe sem jutott, hogy ez a nő majd gyerekeket fog szülni neki és együtt élnek le legszebb éveiket, mikor hazugságban, mikor pedig a család intézménye által előírt játékszabályok szerint, de valamiképpen annak a szerelemnek az árnyékában, amely épp kibontakozni látszik kettejük között.

– Kinek viszünk ma virágot, fiatalember? – zavarta fel merengéséből az öregasszony.

– Kössön egy csokrot, Domonkos néni! Válogassa össze a legszebb rózsákat, a legeslegszebbeket.

– Mi lett a fekete hajú kicsikével?

– Az özvegye vagyok – felelte kurtán, majd kifizette a virágokat, és búcsúzásképpen átnyújtotta az asszonynak – Most jut eszembe, hogy Domonkos néni sosem kapott tőlem virágot.

Azzal újra megölelte a virágáros asszonyt, elköszönt és sietős lép-
tekkkel továbbindult, mielőtt az asszony bármit is kérdezhetett volna.

A régi törzshely felé igyekezett, útközben megvásárolta a napi új-
ságokat, napi két doboz cigarettáját, valamint beszerezte az elmarad-
hatatlan fejfájás-csillapító tablettáit, arra az eshetőségre, ha véletlenül
túl sok konyakot inna.

Jól érezte magát. Kicsit megint Kármán úrfi volt, és ehhez semmi
kétség nem férhetett, hiszen épp így szólították meg az imént. Úgy
érezte, hogy a tudomány, melyre ideje jó részét elpazarolta, átverte
őt. Huszonhat év után próbálta felismerni egykori önmagát, akit el-
nyomott benne a tudós, a szabadságra, földi dolgokra sóvárgó férfit,
aki az élet felé néz. Jó érzésként könyvelte el, hogy végre dzsekit vett
fel, meg a régi, kedvenc farmerét, és most lazán, inkognitóban sétál-
hat az utcán.

A régi törzshely már kinyitott, az arcok ugyan ismeretlenek vol-
tak, de ez nem számított. Kezébe vette az első újságot, az apróhirdet-
ésekhez lapozott, és elmélyült a keresésben. A lakáshirdetéseket
böngészte.

Petrányival annak idején sokat röhögtek az apróhirdetéseken,
egyszer áruba bocsátották a szomszéd néni házát, aki előzőleg, az
egyik házibuli után rájuk szabadította a rendőrséget, azután pedig a
szomszédnénit magát hirdették meg az egyik társkereső oldalon.
Utána napokig lesték a függöny mögül, amint a mélykatolikus Bözsi
néni kapujában egymás kezébe adják a kilincset az alkalmi kéjre vá-
gyók, emlékeztetvén a hölgyet a társkeresőben beígért szolgáltatá-
sokra.

Petrányi, a mókamester, a szabadság nagy harcosa végtelenül tud-
ta gyűlölni Bözsi nénit és bárkit, aki bőkezűen osztogatott nemkért
tanácsokat. Elvei és legendás intoleranciája tették különccé, vajszíve
pedig jó barátta. Most csak annyit tud róla, hogy ebben a városban él,
legalábbis két évvel ezelőtt még itt találkozott vele egyik közös ismer-
ősük. Igazából Petrányit jöttem megkeresni – gondolta Kármán, és
újra belemerült a hirdetésekbe.

Egy-két éjszakát kibír ébren is, legalább nosztalgiázik a régen lá-
tott kocsmákban –biztatta magát–, és az újságot félretéve új életének
tervezgetésébe kezdett. Kávét és konyakot rendelt. Kimondhatatlan
boldogságot érzett, mint aki most szabadult a vesztőhelyről. A má-
sodik konyak után lassan rendbe jönni látszottak a dolgok.

Látta, ahogyan hamarosan simára borotvált arccal, új szemüveggel
és kellemes illattal beleveti magát a zsongásba, s ha mindezt jól sike-
rül kiviteleznie, negyvenkilenc évéből akár tizet is letagadhat, és be-
pótolhat valamicskét elveszett ifjúságából. Közben pedig megtalálja
hajdani barátját, akivel abban a parkban csúnyán összeverekedett
Eszter miatt, és akivel azóta sem beszélt. Épp a verekedés miatt egy-
folytában furdulta a lelkiismerete, hiszen Petrányival sülve-főve

együtt voltak az egyetemi évek alatt, rengeteg közös emlék, beszélgetés és mulatozás fűzte össze őket mindaddig, amíg Petrányi meg nem dugta Esztert. Most azonban – mindennel együtt, amit elvesztésként élt meg – különösen fontosá vált számára a régi barátság. Az ajtó felé nézett, hátha véletlenül belépne Petrányi, és nagy ölelkezés után reggelig konyakoznának, megbeszelnék az elmúlt huszonhat év történéseit. De csak idegen arcok tántorogtak ki és be az ajtón. Alig van esély ilyen véletlenekre egy ekkora városban – futott át az agyán.

Két hete hozta meg a döntést, amikor egy tanszéki gyűlés után a kollégáival borozgatott és felötlött benne, hogy húsz éve ugyanezzel a monotóniával zajlanak a mindennapjai. Mégis az volt az utolsó csepp a pohárban, amikor egyik fiatal kolléganőjét elvitte vacsorázni, és a lány legújabb olvasmányairól fecsegett egész este. Ebben a közegben már nem képes emberként működni – állapította meg magáról Kármán professzor, főként férfiként nem, holott éppen arról szólt volna ez a vacsora is, hogy kísérletet tegyen a holtpontra való túlrendülésre. Nem kötötte semmi ahhoz a helyhez, ahol élt, és rájött, hogy folyamatosan unatkozik; évek óta csak tévelyeg az emberek között, szaknyelven beszél, szakmai témákról társalog szakmai körökben. A közeg, amelyben élt, a kollegák és a diákok voltak, s az egyetlen fonal, amely összekötötte velük, a szakma volt. Pedig nem is erre a pályára készült, de egyetemistaként részt vett egy kutatásban, amely annyira jól sikerült, hogy végül is meghatározta további pályáját.

Ez is az Eszter utáni időkben történt.

Kármán most az egész karrierjét alávaló hazugságnak érezte, bántotta, hogy egy tudós és nem egy apa nevelte fel a gyerekeit.

Amikor Ágnes hazavitte a vacsora után, és a lány becsapta maga után a kocsiját, Kármánban is végképp lezárult az addigi élete. Eldöntötte, hogy úgy fog otthagyni mindent maga mögött, hogy nem szól senkinek egy szót sem, egyszerűen egy reggel nem megy dolgozni. Indulása előtti estén leült a nappali foteljébe, töltött magának és felidézte házasságának némafilmjét, csak pörögtek szeme előtt az események, szöveg nélküli képkockák brutális, tényközlő özöne, amelyet Kármán közönnyel nézett végig, mintha soha semmi köze nem lett volna hozzájuk.

Mintegy búcsúként végigjárta a lakást, a hálószoobákat, a könyvtárszoobát majd komótosan pakolni kezdett a kofferjébe. A hatalmas lakás, amelyben egyedül élt évek óta, a pénz, amivel ugyancsak nem volt mit kezdenie, és a tudomány, amelyet most már végérvényesen megvetett, egyre ingerültebbé tették. Sosem érezte ennyire helyesnek egyetlen döntését sem, mint amikor kimondta magának, hogy mindörökké elmegy abból a városból.

A kávézó jórészt üres volt, csak néhány törzsvendég ücsörgött az asztaloknál a reggeli felessel, maga elé bámulva. Kármán a diákjaira gondolt, arra, hogy mindjárt előadást kellene tartania, a diákok most veszik észre, hogy a híresen pontos professzoruk még mindig nem érkezett meg. Egy szemüveges már el is kezdte mesélni, hogy biztos valamelyik kolléganő a ludas a dologban. Mindjárt abbamarad a kuncogás, valaki a tanszékre megy kérdezősködni, a titkárnő már tárcsázza is a számot, és közli, hogy Kármán professzor nem elérhető. Most kezdődik csak igazán a találgatás – kuncogott magában.

Visszatért a hirdetésekhez. Felcsöngetett tucatnyi lakásajánlót, de sokáig nem talált kedvére való szálláshelyet. Semmiképp sem akart szállodába menni, mert tudta, pusztá kényelemből feladná a lakáskezesést, és hetekig képes lenne elüldögegni a szobában.

Déltájban végre megtalálta a megfelelő ajánlatot: hosszú távra kiadó, bútorozott, ablakaival a folyóra néző kétszobást kínált az egyik hirdető, ráadásul teljesen elfogadható áron. Kármán jól ismerte az utcát, az épületre is emlékezett, ahol a lakásnak lennie kell. Soha jobbat, gondolta.

Egy évre előre kötötte meg a szerződést, a bért is kifizette, majd beköltözött. A hely kellemesnek tűnt, bútorok is voltak benne, már csak fel kellett mérnie, hogyan teszi lakhatóvá.

Végigdől az ágyon, és mélyen belelegezte az ablakon beáramló folyóillatot. Kármán szerette a folyókat, de ugyanakkor gyűlölte is őket. Mintha csak arra figyelmeztették volna, hogy kétszer nemhogy ugyanabba a folyóba nem léphet, de ugyanabban a folyóillatban sem mártózhat meg. Ugyanakkor irigyelte is a folyókat, biztos, kiszámítható útjuk miatt, ahogyan magukban hordozzák a folyamatos változást és az állandóságot.

Kármán rosszul aludt és korán ébredt.

Emese reggeli kávéira gondolt, a közös mindennapok rítusaira. Erős feketekávék voltak ezek, cukor és tej nélkül, amelyek mindig garantálták a gyors felébredést. Házikabátban ültek ilyenkor a kis konyhaasztal mellett, Kármán kezében a reggeli újság, Emese kezében vékony, angol cigaretta, arcán pedig egy különös mosoly, amit csak a reggeli ébredés után lehetett látni rajta. Ez a mosoly biztosította Kármánt minden nap arról, hogy tökéletes összhangban élnek, minden úgy jó, ahogyan van. Legalábbis sokáig ezt hitte.

Most nem a kávé körbelengő hazugság hiányzott neki, amit tulajdonképpen ő talált ki saját magának gyengesége ellensúlyozásaképpen, hanem maga a forró, fekete ital, ami lelket öntene belé. És egy pillanatig Emese is, akinek elvesztését elfogadta ugyan, de úgy élt tovább benne, mint egy jó barát, aki, ha nagyon távolról is, de folyamatosan figyeli minden lépését. Igen, ez is ebben a városban kezdődött – gondolta.

A park túloldalán talált egy telefonfülkét, és benne egy használható telefonkönyvet. Úgy döntött, megpróbálja mihamarabb felvenni a kapcsolatot Petrányival. Azt hitte, egyszerű dolga lesz, és hamarosan kettesben kóstolgtatják a sört a Várudvaron. Minden Petrányit feltárászott, majd csüggedten visszaindult a folyó felé.

Unottan rugdosta a kavicsokat, mint gyerekkorában, amikor a folyópartra járt ki olvasni. Ugyanilyen unalommal tette a dolgát egész életében, különösebb cél nélkül, de mindenképpen azzal az elhatározással, hogy az anyjának megfeleljen. Ezért ment el az egyetemre is, ami végül is semmilyen erőfeszítést vagy kihívást nem jelentett a számára, és élete további részében is unatkozott. Egyre halmozódó szakmai sikereit úgy fogadta, mint munkája után megérdemelt elismeréseket, professzori kinevezését is egy semmitmondó félmosollyal vette át.

A folyóparton sétálgatott és törzshelyet keresett, ahová lejárhat olykor egy-egy konyakra, és elolvashatja az újságokat. A vízparton véletlenül fedezte fel a célnak megfelelő helyet, a Royal Grand Casino-t. Kellemesnek találta a félhomályt, a sötét színű asztalokat és a minden oldalról villogó fényeket, amelyek végigpásztázták a helyiség közepén időnként felpörgő rulettkereket. Napközben a kaszinók békéje összehasonlíthatatlan bármelyik kávézó hangulatával, a félhomályban többnyire üresek az asztalok, a játékgépeknél is csak néhány szenvedélybeteg püföli a gombokat, és a terem közepén a mozdulatlan rulettkerék, mint egy hatalmas számrejtvény, megfejtésre kínálja magát.

Ifjúkorában olykor megesett Kármánnal is, ha idegen országokba hívták meg konferenciákra vagy tudományos előadásokra, hogy szabad idejében kisebb összegeket tett meg a ruletten, de nem a nyereszándékával, hanem mindig gondolva valamire, egy-egy apró döntésre, amelyet épp meghozni készült, és a ruletten kijött pirosra vagy feketére bízta az igent vagy a nemet.

Kinézte, melyik lesz a kedvenc asztala; hátul az ablak mellett választott ki egy helyet, ahonnan ki lehet látni a kaszinó előterének oszlopaira és a folyóra is. A hajókat nézegette, a kikötői nyüzsgést meg a hömpölygő vizet, majd tekintete visszakúszott a közben benépesedő kaszinó belsejére, a napnyugta vonzani kezdte a vendégeket. Azon kapta magát, hogy a lányokat bámulja: egy-egy belépő arcában a régi szeretők vonásait kereste, akik csupán néhány történetet hagyva maguk után, végleg kiléptek az életéből.

Kármán úrfi hajdani szerelmei a legszebb lányok voltak, bárkit az ágyába vitt, akit csak akart. Neveltetéséből fakadóan kitűnő modora volt, az udvarlás minden csínját ösztönös tudásként hordozta magában, megjelenése, öltözködése, szemüveg- és nyakkendő viselete hercegi külsőt kölcsönöztek neki, és a lányok hajlamosak voltak feltétel nélkül hinni a hercegségében. Műveltsége és tudása elkápráztatta

a kolléganőit, évfolyamáról majd minden lány úgy volt sorra az ágyasa, hogy senki nem haragudott rá, még akkor sem, ha másnap szembesült azzal az igazsággal, hogy csupán egy kaland részese volt. Örömmel és megtiszteltetésként fogadták, ha Kármán ágyában aludhattak.

Már diákkorában ösztöndíjakkal tüntették ki, ő pedig bőkezű, vidám ember volt, aki a pénzt arra használta, hogy éljen. Petrányival számtalan orgiába hajló hétvégi mulatságot szerveztek. Kármán pedig szerelmeiben csupán a vágyat szerette mindaddig, amíg meg nem ismerte Esztert.

A jóban való tobzódás végére azonban pontot tett az az incidens, amikor Petrányi képtelen volt felfogni, hogy barátja tényleg szerelmes, és két jótékony vodka után elcsábította Esztert Kármán oldaláról.

Ezzel az epizóddal zárultak le Kármán tulajdonképpeni diákévei. Úgy vigasztalódott a történetek után, hogy elfogadta egyik tanára ajánlatát, és szerepet vállalt egy tudományos kutatásban. Beszüntette az orgiákat, egyfolytában olvasott és írt, csakhogy teljen az idő. Eszter, aki egy évvel idősebb volt nála, abban az évben fejezte be tanulmányait, és végképp eltűnt az életéből. Kármán innen kezdve számította az Eszter utáni időket, mígnem felfedezte magának Emese arcát a könyvtár olvasótermében. Képtelen volt kezdeményezni, hónapokon át csak bámulta a lányt, a könyvekből föl-fölpillantva, lopva, a szeme sarkából figyelve a fekete hajú, szomorú tekintetű és csodaszép teremtet, aki láthatóan valami komoly dologgal foglalkozott.

Kármán, Eszter óta, teljesen zárkózott volt, gyanakvóan és elutasítóan kezelt minden nőt, a sarki trafikostól kezdve a saját anyjáig, és úgy tűnt neki, hogy végérvényesen felülemelkedett a nemiségen is. Hogy az életében már csak a tudománynak van helye. Az, hogy mégis másként alakultak a dolgok, Emesének volt köszönhető. Az egyik nap, amikor a könyvtárban elhaladt Kármán asztala mellett, egy kávét tett le a fiatalember elé, azzal szótlanul továbbment, és leült a saját asztalához. Kármánnak hetekre volt szüksége, amíg képes volt reagálni a történetekre. Naponta találkoztak, de a köszönésen kívül egy szót sem váltottak, és ez a köszönés is inkább csak egy-egy fejbiccentésben nyilvánult meg. Csak Emese titokzatos mosolya tartotta fenn azt a feszültséget, amely végül rávette Kármánt, hogy a lány asztalára egyik reggel egy szál virágot csempésszen. Újra hosszú hetek teltek el, mígnem egy este Kármán egyedül találta Emesét a diákocskma egyik asztalánál, amint épp sört ivott és hozzá hosszú, angol cigarettáit gyújtogatta egymás után. Kármán soha gusztustalanabb dolgot nem bírt elképzelni egy söröző nő látványánál, és ekkor ült le kéréstelenül Emese asztalához, akinek szigorú szavakkal ismertette az etikett és a jó ízlés idevágó paragrafusait. Ennek a furcsa estének a

másnapján kereste fel újra a lányt, valamivel vacsoraidő előtt, és átadta neki Domonkos néni rózsacsokrát.

Kármán kényelmesnek találta leendő törzsasztalát, otthonosan szétpakolta az újságjait, a cigarettáját, és komótosan fújta maga elé a füstöt, tekintetét a konyakospohárra függesztve, amikor két lány kért helyet az asztalánál. Kármán zavarban volt, mert önkéntelenül férfi-szemmel mérte végig őket, bár munkált benne a tanár erkölcsisége, amit nehéz volt levetkőznie. Egyszer sikerült ugyan – jutott eszébe –, de most tényleg az volt számára a legfontosabb, hogy észreveszik-e benne a férfit, a régi Kármánt. Szótlanul figyelte a két jövevényt, a cigarettafüst mögött inkább csak kontúrokat látott, aminek örvendett is, hiszen így az arcok vonását saját képzeletével finomíthatta, alakíthatta a legkívánatosabbra.

Biccentett a fejével, és egy mosolyt is megpróbált magára erőltetni, hogy kedvesnek tűnjön. A lányok hosszú ideig beszélgettek, ügyet sem vetve rá, de az arcukban annyi mindenki benne volt, Kármán múltjának annyi elfelejtett története elevenedett meg mosolyukban, mozdulataikban, hogy felébresztették hajdani férfiösztöneit.

Nagyon pontosan ismerte azt a nyelvet, amelyen hozzájuk szólhatott volna, de hallgatott, tudta, jobb ebbe a csendbe belekódolni a gondolatait. A férfi attól férfi, hogy úr, és attól úr, hogy férfi – villant át az agyán. Gyakorlott ragadozó volt és kellőképpen lusta is, tudta, hogy a türelmén múlik minden, de nem volt meggyőződve, hogy társaságra vágyik, vagy egyszerűen csak egy nőt kíván ma éjszakára.

Ekkor az egyik lány tüzet kért. Kármán odanyújtotta az öngyújtóját, nézte, amint a lány apró, ideges keze megszorítja a fémdarabot, majd a láng fölé hajol, és cigarettája felparázlik.

– Köszönöm – mondta, tekintetét félig a professzor arcán felejtve visszafordult, majd folytatta a mondandóját. Hosszú percek teltek el, de Kármán előtt még mindig az a kép volt, amikor a lány az öngyújtót a cigarettájához tartotta. Úgy vélte, hogy egy pillanatra még az illatát is érezte, sőt a keze remegését is, ahogyan az öngyújtót szorongatja. Ám itt megrekedt a társalgás, ebben a gesztusban nem volt kapaszkodó, nem lehetett hozzátenni egy félmondatnyit sem, a tiszta, kerek játszmák közé tartozott. Kármán a lány arcát nézte, és minél szebbnek látta, annál magányosabbnak érezte magát.

Eszter jutott az eszébe, amikor huszonnyolc évvel ezelőtt ugyanígy gyújtott rá, ugyanezzel az öngyújtóval. Kármán az édesapjától kapta, amikor bejutott az egyetemre, és azóta is ez az egyetlen tárgy, amelyhez ragaszkodik. Eszter ébenfekete hajú és ébenfekete szemű vékony lány volt, akivel majd két évig együtt éltek. Mondhatni, Kármán nagy szerelme, aki mellett férfivá érett. Megborzongott, hiszen nagyon elevenen élt benne az évtizedekkel ezelőtti pillanat, és zavarba ejtette a két arc feltűnő hasonlósága is. Eszter, akit legjobb barátja csábított el tőle... Két év után, amikor már majdnem biztos

volt, hogy együtt fogják leélni az életüket, egy veszekedés után két napig magára hagyta a lányt, aztán harmadnap délután a parkban látta viszont Petrányi ölében. A pofozkodás után elrohant az első kocsmába, majd a hatodik konyak után hazaérve, Esztert épp azon kapta, hogy összekészített csomagjait rendezgeti az előszobában, indulásra készen. Leültek a konyhaasztalhoz megbeszélni egy utolsó közös kávé mellett a történeteket, és Eszter akkor gyújtott rá az előbbihez hasonló ideges mozdulattal, miközben halkán préselte ki ajkai között a szavakat: – Ne haragudj...

És Kármán azt válaszolta, hogy nem haragszik.

Egyedül aludt aznap éjjel, ahogyan ma is történni fog – gondolta, és bámulta az asztalon heverő öngyújtót. A lány a továbbiakban ahányszor csak rágyújtott, csupán a tekintetével jelezte szándékát, a professzor pedig mindannyiszor udvariasan bólintott, aztán Petrányira gondolt. Hogy élvezné ezt a helyzetet! Mindig könnyedén fel tudta hívni magára a figyelmet, sármos volt, és kitűnő humorának nehéz volt ellenállni. Valószínűleg, emiatt találta szerelmét is az ő karjaiban, abban a parkban az állomás mellett.

Az egyik lány közben szedelőzködni kezdett, távozóban félvállról odaköszönt Kármánnak is, majd kiment a lokálból.

– Zavarja, ha itt maradok, amíg megiszom a kávémat? – kérdezte a másik, hangjában némi közönnyel.

A professzor zavartan bámult maga elé, majd szeme sarkából a lányra pillantva válaszolt:

– Ugyan miben zavarna?

Kármánnak hirtelen nem voltak alkalmazható módszerei a helyzetre, főleg amikor rájött, hogy a lány tekintete hálóként borul föléje, de mégsem ez nyugtalanította. Hosszú, cigarettányi csend következett, idegesen bámulták egymást a füstön keresztül. Végül a lány adta fel:

– Ha holnap összefutnánk az úton, megismernél? – szólalt meg váratlanul.

– Hogy mi? – kérdezett vissza Kármán kissé gügyén, csak hogy mentse a helyzetet.

– Hogy emlékeznél-e arra, hogy ma itt találkoztunk? Erre a pillanatra.

– Talán akár erre is, vagy az előbb, amikor rágyújtottál az öngyújtómmal... – mondta halkán Kármán. Rengeteg dologra szoktunk emlékezni, nem?

– Mindig csak képekre... azt hiszem, legalább is. Olyanok ezek, hogy nincs idejük, tegnap is, ma is ugyanolyanok, nem az időben vannak, még akkor is, ha nagyon ritkán idézzük fel őket. És attól lesznek történetté, hogy időbe telik, amíg beszélünk róluk.

Kármán hirtelen felhajtotta a konyakját, és a lányra nézett:

– És mindig-mindig ugyanolyanok...

Kármán azt fontolgatta, hogy fel kellene csábítania magához a lányt éjszakára, de meglehetősen tanácstalan volt.

Odaintette a pincért, és mielőtt a lány megszólalhatott volna, két Hennessyt rendelt. Biztos akart lenni abban, hogy nem hagyják faképnél, s amíg a pincér visszaért az italokkal, sejtelmes mosollyal fixírozta a lányt, aki valami megfoghatatlan természetességgel bámult vissza rá.

– Amúgy Krisztinának hívnak – mondta, és Kármán felé fújta a cigarettafüstöt.

Kármán zavarában hirtelen felállt a székről, kezét csókolt a lánynak, és maga is bemutatkozott:

– Kármán. Kármán Attila.

Észrevétlenül telt az idő, órákig fecsegték mindenféléről, és közben Kármán érezte, amint visszafiatalodik: egyre könnyedebben fogalmazott, ügyesen lavírozva a lány által felvetett témák között, elegáns mondatai, gesztusai mögött Kármán úrfi udvarolt újra, a lányok kedvence, akinek nem lehetett ellenállni. Persze, magabiztossága sokat csorbult, a régi jelmez kissé szorosnak tűnt, ám egyre otthonosabbnak.

A lány pedig – Eszternek ez a késői inkarnációja – minden sejtjét megmozgatta, felkavart benne minden emléket, és egy idő után úgy tűnt, hogy nemcsak az Eszter, de majdnem minden szerelmének a vonásai ott rejtőznek ebben az arcban, csupán megfelelő szögből kell figyelni rá. Megijedt ettől a felismeréstől, és azt érezte, hogy hirtelen visszaöregszik, közel ötvenes, unalmas, tanáros figurává.

A rulettet bámulta: ha piros szám jön ki, sikerülni fog, ha fekete, újra egyedül alszik.

Krisztina arca rezzenéstelen volt, Kármán pedig a rulettkereket figyelte. Közel sem az történt, amire számítani lehetett volna: a golyó az egyetlen zöld mezőben, a nulláson állt meg. Kármán kényszerűen felnevetett, s hogy a lány semmit ne vegyen észre a játékából, megkérdezte:

– Láttad? A nullás jött ki...

– Igen, de nem mi fogadtunk rá – próbált okos lenni a lány, mert nem igazán értette, hogy mire gondol a vele szemben ülő.

Kármán zavarban volt. Tovább szeretett volna beszélgetni, egyszerre megtudni mindent Krisztináról, de valahogy nem találta a megfelelő szavakat. Kicsit olyan volt számára a lány, mintha egy másik bolygóról dobták volna le a kaszinó kiéhezett kanjai közé, és szinte érezte, hogy valahonnan egy kamerával filmezik a kibontakozó jelenetet. Krisztina közvetlensége viszont arról győzte meg, hogy otthonos ebben a közegben, és ettől nem áldozatnak, hanem hatalmas, őserdei állatnak látta, aki prédára vadászik a Royal Grand homályos dzsungelében. Ha nem ő, majd valaki más cipeli haza ezt a gyönyörű nőtényt, akiben felfedezte a fajtatársat, a méltó kihívást.

Úgy gondolta, hogy az erkölcsről való elképzelései ellenére akkor zaklatná jobban a lelkiismerete, ha nem élne az adott lehetőséggel. A negyedszáz évnyi korkülönbség időben nagyon messze helyezte tőle Krisztinát, és mégis csupán egyetlen közös témát sejtetett kettejük között: azt, amit Kármánnak férfiösztöne súgott.

– Az emlékező emberről mondtam azt az izét a képekkel, ne vedd személyeskedésnek, nem minősítettem vele... Csak úgy tűnt, mintha valami rossz dologra emlékeznél... és sajnálnád magad.

– Feltétlenül. És lejöttem a kaszinókba fiatal macskákkal vigasztalódni, hátha horogra akad valami, mielőtt bezárják a kaput... És közben nagyon sajnálom magam – válaszolt Kármán ingerülten, de nem akart túl sértő sem lenni.

– Mi lenne, ha most megcsókolnálak? – kérdezte Krisztina váratlanul, miközben unottan maga elé fújta a cigarettafüstöt.

Kármán elbizonytalanodott. Tudta, a kérdés valamiféle provokáció, amire most jól kell válaszolnia. Tulajdonképpen tényleg a Krisztina csókjára vágyott, és mire felépítette volna a stratégiát, amellyel a lányhoz közeledik, az máris érvényét veszítette.

– Valószínűleg semmi. Visszacsókolnálak – válaszolt magát türtőztetve a professzor.

– De nem foglak megcsókolni – folytatta Krisztina – éppen azért, mert nagyon szeretném.

Mozdulatlanul ültek egymással szemben, és a csend egyre növekvő távolsággá változott kettejük között. Mint két gyanakvó állat, fűrésztek egymást, vagyis többnyire Krisztina próbálta megfejteni Kármánt, aki mindvégig lesütött szemmel pásztázta az asztalon heverő cigarettásdobozokat és a konyakospoharát. Ez a találkozás és ez a néhány órányi beszélgetés, mint kinagyított jelenet, állította meg a professzor gondolatait.

A folyóra gondolt, és az időre, amely most mégis közös nevezőt teremtett közte és egy ismeretlen nő között, aki mellett – ki tudja ugyan, hogy meddig, de – kortalannak érezheti magát, és ami sokkal fontosabb: férfinak is. Olyan metszete volt ez a pillanat a zajló időnek, amelyben Kármán végérvényesen meg szeretett volna maradni, ha tehetne volna. Egy helyen látta mindazt, ami eddig történt vele és ami ezután történni fog, és ez az érzés idézte fel benne a folyót, amely valahonnan elindul, de ugyanabban a pillanatban már meg is érkezett: a másik vége valahol épp egy tengerbe ömlik, s ami e két esemény között történik, attól lesz folyó a folyó.

Az erdélyi pigmeus

Identitáskonstruálás az erdélyi irodalomban a transzszilvanizmus után

...törpék, mesés ókori nép, mely az Okeanos partján lakott, s mely ellen a délnek vonuló darvak rendszerint síkra szállanak. Később a rege a Nílus partján kereste őket; egyes történetírók (Hekataios) apró termetű, de valóban létező népnak nézte, mely a darvakat vetéseiről riasztotta, mások egészen kétségbe vonták létezésüket ."

1. A pigmeusokról

Az identitás nem csak az én kiteljesedésének és önazonosságra való törekvésének megnyilvánulása, hanem mindenkori védelmi rendszer is, amely egyénre vagy közösségre egyaránt jellemző. Az identitás reprezentációjának vagy éppen szublimálásának egyik alapvető közege pedig a művészet is, esetünkben az irodalom, az a szöveg-univerzum, amely valamelyest tükrözi egy közösség gondolkodását az önazonosság kérdését illetően is. Nyilván, ha György Péter Állatkert Kolozsváron – Képzelt Erdély című kötetéről fogok beszélni, szükségszerű a téma fenti megközelítésének felvázolása, hisz a könyv kinyitása előtt már valamiféle tendenciózus szerzői megközelítést is gyaníthatnánk: a hatalmi (politikai) felsőbbrendűség tudatából megfogalmazódó vizsgálati tárgy, régió, mesebeli terep vagy fikcionális térként definiálódó Erdély kényes témának mutatkozik, mielőtt egy sort is elolvasnánk a könyvből.

Ez a fajta distanciálódás juttatja eszembe a pigmeus-párhuzamot, hisz valamiféle sajtóságos Erdély-használat sejlik ki György Péter könyvének egyes fejezeteiből, amely a kísérletező antropológus attitűdjére emlékeztet, és az erdélyi ember olvasatában a kutató és a kutatott viszonyaként kínál vitahelyzetet. A Trianon-trauma történetét és értelmezési lehetőségeit árnyaló könyv, amelyben a szerzőnek a kortárs erdélyi irodalommal kapcsolatos nézeteit is megtaláljuk, történelmi-politikai mondanivalóin túlmenően irodalomtörténeti határokat is kijelöl. E dolgozat az Állatkert Kolozsváron – Képzelt Erdély című könyv A minőségjelző és a helyhatározó című fejezetét vizsgálja, problémafelvetése az erdélyiség-tudat módosulására fókuszál, ennek újabb irodalmi reprezentációit követve, és feltételezi azt, hogy az erdélyiség fogalma nem meghaladott, hanem aktualizálódó identifikációs törekvés a kortárs irodalom keretein belül is, amely immár a transzszilvanizmustól elszakadva új értékek és identitáskonstrukciók alapjává vált.

A pigmeusokról a National Geographic oldalán olvashatunk egy írást, amelyben a kis közép-afrikai törzs tagjainak az életterükért folytatott küzdelmét mutatja be a szerző, s amelyből a mai Erdély-kérdés tekintetében több párhuzam is kiolvasható, anélkül hogy ne feltétlenül a politika retorikájával közelítsük meg a problémát. Így pedig a többségi vs. kisebbségi kultúra egymás mellett állásáról, a szándékos vagy szándéktalan (neo)kolonizáció, a nagy és kicsi viszonya és viszonylagossága tekintetében közelíthető meg a kérdés. A pigmeusok sajátos szocio-kulturális és politikai helyzete mintha predestinálná őket a magukra utaltságra, az elutasításra, a mártíriumra, a megsemmisülésre, egészen egyszerűen azért, mert külső, tőlük független hatalmakon múlik az életterük megléte. Erdély geopolitikai és kulturális élettere is épp így határozható meg, vagy legalább is György Péter megközelítésére rímelően is állíthatjuk ezt. Erdély a rezervátum, a kihelyezett frusztrációk szigetországa, vagy hátszárnya éppen, a rég elveszett Tündérbert, a kutatási terep, ahova csak átugrunk, ha baj van idehaza, ha be kell bizonyítanunk valamit, ha újra meg kell magyaráznunk azt, amit a történelem során elrontottunk, vagy egész egyszerűen errefelé érdemes szublimálni mindazt, aminek máshol más tétje lenne. Mindezt a nagy fehér ember attitűdjével, az egzotikum felmutatásának igényével. A más, a máshogy narratíváinak a felerősödése ez olyan helyzetekben, amikor saját problémáink nem lelnek megoldásra. Vagy a lelkiismeret feldobogása nagy, közös emberi sorsunk és létünk értelmezésében, amihez – bármennyire is felvértezzen a kultúra – legtöbbször többre van szükség. A Trianon-trauma is ilyen, ameddig van erdélyi ember, ameddig van Erdély, mint terület – bárhová is tartozzon politikailag – mindig aktuális téma marad. Éppen úgy, mint a pigmeusok. Csak megoldások nem születnek soha.

2. Az erdélyiség-fogalom és erdélyi identitástudat

Az erdélyiség fogalmának politikai-történelmi vétetése tekintetében érdemes még egyszer megvizsgálni a kérdést, de a kérdés egyes megközelítéseinek módjait is. György Péter *Állatkert Kolozsváron* című könyvének az erdélyi kortárs irodalommal foglalkozó fejezetéről beszélek itt, amelyben egyébként kiváló érzékenységgel és odafigyeléssel értekezik a szerző az erdélyi irodalom problémáiról, ám pozícionáltsága nem a kijelentéseit alátámasztó hitelességet mutatja. Pierre Bourdieu mező-elmélete értelmében, ha e szerint vizsgáljuk a témát, azt mondhatjuk, hogy György Péter, mint az irodalmi-kulturális mező ágense a mező belső hierarchiájának egy magasabb pozíciójából beszél ki/le, és értékítéletei bár hihetőek, mégsem valószínűsíthetőek. Az irodalmi-kulturális tőke hatalmi tőkévé való konvertálá-

sának tűnik, amikor György Péter a posztkisebbségi jelzőt használja az erdélyi irodalom újradefiniálásában. Állítása mögé nem kerül bizonyító tényanyag, s a kijelentés politikai töltete mellett azt a feltételezést sugallja, hogy az erdélyiség eszméje akár meghaladott vagy épp megtagadható is lehetne – feltételezzük a szóhasználat mentén – egy György Péter szerint létező poszt többségi irodalmiság pozíciójából. Ez a feltételezés egyszerűen a mezőn belüli hatalmi struktúra narratív játszmájának tűnik, ahol a hierarchiában magasabb státusú játékos öncélúan folytatja legitimáló játszmáit.

Már Bahtyin szerint sem „...szabad azonban a kultúra területét valamilyen határokkal és belterülettel rendelkező térbeli egésznek fölfogni. A kultúrának nincsen belterülete: egészében határvonalakon helyezkedik el, határvonalak fonják át, minden mozzanata határok metszéspontja (...) Minden kulturális aktus lényegében egy határon megy végbe” – vagyis az erdélyiség újabb eszméjének létjoga e gondolatmenet szerint is igazolható. A kérdés lényegi vonatkozásaira ugyancsak a hivatkozott tanulmány reflektál a legszakszerűbben, mert kérdésfeltevésében nyitott és a definíciók versengésében, nem a viszonyok milyenségében látja a probléma megragadhatóságát.

Például Szálinger Balázs költői indulása is Erdélyhez kötődik, szövegeiben mai napi erős erdélyiség dominál, holott földrajzi gyökerei nem e régióhoz kötik, de ki merné megkérdőjelezni vállalt erdélyiségének igazságértékét vagy hitelét? Vagy posztkisebbségi volna?

Az érthetőség kedvéért kénytelen vagyok hosszabban idézni Papp Ágnes Klára tanulmányából: „Ez a definíciók közt zajló vita[...], az ehhez kapcsolódó generáció- és szemléletváltás előrehaladtával, elismertté válásával, rámutat, reflektál saját előfeltevéseire. Itt fogalmazódnak meg olyan vélemények, amelyek – függetlenül az irodalmi szerepvállalás kérdésétől vagy irodalomfelfogástól – már nem feltétlenül/nem csak a szerző személyétől, kontextustól eltekintő diskurzust és az egyetemes magyar kánonhoz tartozást, az ezzel kapcsolódó kizárólag szövegközpontú elemzést tartják céljuknak, hanem leleplezik az anyaország „gyarmatosító” igyekezetét, illetve felvetik az eltérő kisebbségi tapasztalat kérdését”. Ennyit tehát a posztkisebbségről, akár a fenti, posztkolonális megítélésben is.

A téma másik tetszetős megközelítését Balázs Imre József adja, amelyben Gilles Deleuze és Félix Guattari „kisebbségi irodalom”-fogalmára alapozva járja körül a kérdést, és felvillantja azt a megközelítést, amely leginkább közel áll a György Péter attitűdjéhez: nevezetesen az anyaországi többségi szemszögből a kisebbségi irodalomról alkotott utópisztikus képzetek problematikáját. Ugyanez a tanulmány felkínálja a transzszilvanizmus-narratívák militarista beszédmódjának összehasonlítási lehetőségeit is. A kisebbség-fogalom

megközelítésében – vélhetően nem minden ok nélkül – e szövegben is felbukkan Bourdieu mező-elmélete.

3. A transzközép mint a kilencvenes évek beszédmódjának origója

Kétségkívül az erdélyi irodalom első nagy kirajzása a nyolcvankilences romániai politikai változások után az Előretolt Helyőrség volt. Az azóta eltelt több mint húsz év kritikai tükrében az új erdélyi megszólalásmód számtalan, egymástól különböző, néha pedig egymásnak ellentmondó reflexiójával találkozunk. Bizonyosnak látszik azonban, hogy a Helyőrség színrelépése poétikai és kritikai paradigmaváltást is jelent, az erdélyi irodalomtól megszokott és elvárt transzilvanista regiszter elhalkulását hozta magával, és megkísérelte az irodalmi megszólalásmódot visszahelyezni az általa eredetinek tartott közegébe, amely mindenképpen esztétikai kritériumok alapján határolható körül. De ugyanakkor kitermelt egy új erdélyiség-paradigmát, amely nem a transzszilvanizmus ideológiáján alapul, s amely napjainkban egyre hangsúlyosabban érvényesül az Előretolt Helyőrség szerzőinek alkotásaiban.

4. Az erdélyi/romániai magyar irodalom kérdése

A terminológiai polémia tulajdonképpen a Kántor–Láng-féle irodalomtörténeti munkában gyökerezik, amelyben a kérdés alapos körüljárása nyomán a romániai jelző hangzik – demokratikusabb volta miatt – célszerűnek. Ám az erdélyi irodalom terminusa elsősorban azért helytállóbb, mert a geopolitikai és nemzedéki meghatározással ellentétben identifikációs erővel bír, és valamiféle sajátos erkölcsiséget sugalmaz a magyarországi vagy akár az összmagyar irodalommal szemben is, tehát alapja nem a fenti megfontolások lesznek, hanem az erdélyiség-érzés, amelynek létezését a vonatkozó szakirodalom legtöbb szerzője is elismeri. Külön kiemelendő az a tény, hogy a politikai határok lassú elmosódásával fordított arányban erősödik ez az erdélyiség-tudat, ami annak is bizonyítéka, hogy a meghatározás nem a történelmi-politikai adottságok mentén volt fontos vagy megkülönböztető. Vida Gábor 1998-as megfogalmazásában is már az erdélyiséget helyezi előtérbe, és ezt a megnevezést tartja célszerűnek a romániai magyar irodalom egészére, miután számba veszi a két terminus mellett és ellen szóló irodalmi és irodalmon kívüli érveket. Ugyanakkor kétségtelen, hogy ma az erdélyiség fogalom hallatán más jelentések jutnak eszünkbe, mint a transzszilvanizmus klasszikus kliséi.

Selyem Zsuzsa fogalmaz talán a legpontosabban a témában, bár 2001-ben megjelent tanulmánya semmiképp sem lehet hivatkozási alap e dolgozat transzszilvanizmus-elgondolását illetően. Ő esztétikai érvek alapján, pontosabban ezek hiányában tartja nélkülözhetőnek az irodalom erdélyiség-szemléletű specifikálását, mondván, hogy a klasszikus transzszilvanizmus eszmeisége esztétikai mércével mérhetően nem köszön vissza releváns módon a korszak irodalmában. Ahhoz viszont, hogy a kilencvenes évek eleji erdélyiség-képzetek körvonalai láthatóvá váljanak másfajta megközelítésmódra lesz szükségünk.

Az önnön társadalmi-politikai-történelmi kontextusában kibontakozó Előretolt Helyőrség ugyan szembemegy a kanonizált transzszilvanizmussal, de ugyanakkor megalkotja a maga erdélyiség-fogalmát, amely a nemzedék színrelépésének pillanatában még nem hordozza az érettség jegyeit, ám jól azonosítható törekvésként tetten érhető.

4. A transzközép közege és irányultsága

A konkrétabb változásokat tekintve az erdélyi irodalom életében az új korszak demokratikusabb keretei között a cenzúra megszűnése átmegy egyfajta öncenzúrába, ami az olvasói elvárásoknak való megfelelést is jelenthetné, holott nyilván nem az. Rejtő példája és a populista irodalomeszmény deklarált hajhászása a transzközép alkotók részéről is a hagyománnyal való szembeszegülés egyik kifejeződése, de parodisztikus jellegében ott van a tudatosság, amellyel nem az erdélyiség-tudat tagadása a cél, hanem ennek átértékelése vagy megváltozott kontextusa szerinti átminősítése.

Irányadás és provokáció egyszerre az, ahogyan rokonságot vállalnak az Előretolt Helyőrség tagjai egy perifériára szorult alkotóval. Lásd Rejtő megítélése. A tőle kölcsönzött elemekből épül fel ez az új irányzat – a helyőrség, a sivatag, Troppauer Hümér, Yves, Hlavács, Galamb meg a hülye Kréta Kolozsvárott berendezett világa, az új irodalmi szintér, amely valamilyen oknál fogva mindazok számára – minden militarista jellege ellenére – otthonos volt, akik azonosulni képesek a transzközép világlátásával. Alapvető elméleti szövegeinek tartalmával könnyű volt egyetérteni, mégis az újonnan alakult csoporthoz való tartozás kiválasztottságot, olykor pedig megbélyegzést jelentett az akkori viszonyok között.

De mi ez a gesztus? Miért itt keres gyökeret egy új irányzat? A választás, azon túl, hogy fityiszt mutat a kánonnak azzal, hogy egy nem „szent” író tart ósének, állást foglal az eladható, népszerű, szórakoztató irodalom mellett. Ugyanakkor az irányzat önironikus gesz-

tusként a saját helyét is a periférián jelöli meg, a megkérdőjelezhető értékek közé transzferálja .

A Helyőrség az irodalom lényegére, definiálhatóságára kérdez rá elsősorban, megfosztva a fogalmat minden ráruházott sallangtól, amelyek egyike a klasszikus transzszilvanizmus. De ugyanígy elveti az irodalom nevelő, tanító szerepét is, lényegét az önkifejezés művészi lehetőségeire redukálva. Az Előretolt Helyőrség nyelvhasználatának és irodalomkoncepciójának tabudöntögetése arra készíti az olvasót, hogy nem csak az irodalom, de önnön olvasói szerepét is felülbírálja és továbbgondolja. Az Orbán János Dénes első kötetében elszabaduló nyelvi, társadalmi – s nem egyszer irodalmi – tabuk aláaknázása a társadalmat működtető gyakorlatok és normák bagatellizálása is: az istenhit, a szexualitás, az anya és a nő tisztelete a „szent” elődök tiszteletével együtt kerül a transzközép gyehennájára. A saját alkotások értékének megkérdőjelezése szintén ilyen gesztus, mint az irodalomkritikusok provokációja – hogy mondd meg te, mire elég ez, mert én részemről vállalom, hogy dilettáns, idegesítő vagyok (Troppauer Hümér esztétikája), hogy a művem szar – Kulipendium – , vagy Sántha Attila Kemál és Amál ciklusa stb.

A transzközép identifikációs kísérleteinek ugyanakkor két irányba mutatkozik: egyik a nemzedék tagjainak programadó elméleti diskurzusa, másik pedig a túloldal, a kritika és a kánonalkotó pozícióban lévő írástudók megközelítései. Hozzá kell tennünk azt a megállapítást, hogy a kezdetekkor az irodalomkritikának még nincs kialakult fogalmi nyelve és stratégiája szembenézni a jelenséggel . Miután történetiségében is megpróbáljuk megvizsgálni a Helyőrség kritikai fogadtatását, ki fog derülni, hogy sem az alkotói, sem a kritikai szegmens nem határolódik el az erdélyiség eszméjétől, vagyis mindkettő sajátosan erdélyi produktumként határozza meg ezt az irodalmiságot.

5. A hagyomány át-, felül-, alul-, stb. írása és újrateremtése

E tekintetben, ha Orbán János Dénes első kötetéből indulunk ki, ami kétségkívül egyfajta programadó opusa a Helyőrség-generációnak, bőséges információt kapunk egyfajta új irodalom- és világlátásról, egy új erdélyiség-paradigma kezdeteiről. Szabó Gábor Egy fiktív személy (f)eltüntetése című tanulmányában néhány érdekességre hívja föl a figyelmünket: a kölcsönzött rejtői szereplők, az ezek kínálta szerepjáték, s a rejtői motívumok metaforikája tulajdonképpen egy átpoétizált erdélyiség-narratívaként működik, amelynek centrális (és kanonikus) értékei szublimálva jelennek meg OJD szemléletében. Így a Szahara Erdély, a költészet szerepe és létmódja a Troppauer Hümér-i „versesztétika” analógiája lesz, amely a verbális

reprezentáció szintjén kontaminálódik a kortárs- és világirodalmi hagyományokkal. Ugyanakkor a Hümériadában körvonalazódó identitás-kép nagyon is egybecseng az új generáció elméleti alapszövegének, a Sántha Attila transzközép kiáltványának eszmeiségével, vagyis tudatos identitásteremtő (-építő) aktussal állunk szemben.

Tévesen bár, de a kritikusok jó része hajlamos valamiféle egyenlőségjelet tenni OJD személye, munkássága és a transzközép közé. A témával kapcsolatos összefoglalót Páll Zita tanulmányából kaphatunk, aki a Helyőrség első kritikusaként, mintegy belülről is ismerve annak anatómiáját pontos helyzetjelentést ad a Helyőrség csapatállásairól.

Ám a kétezres évektől kezdődően a kritika egyre inkább az egyes életművekre koncentrál, már nem divat a transzközép emlegetése, sőt, nyilvános szakmai terekben is elhangzik, hogy tulajdonképpen egy tudományos köntösbe bújtatott blöff volt, egy reklámfogás, ami- ben akkor és ott kitalálói a köztudatba való betörés biztos lehetőségét látták.

De „a diskurzusok társadalmi érvényessége ugyanis messze áll az igazságértéküktől. Hatókörük a hatalmon múlik, mely érvényt tud szerezni nekik. Ezt látjuk naponta a nyilvánosságban, a közéletben, a kultúra egészében. Még a tudományosságban is.”

Fried István Irodalomtörténekek Transzylvániában című kötetének záró tanulmányában már 2002-ben hagyománynak tekinti a transzközép irányzatot: „olyan jelenséget minősíték itt hagyománynak, amely egy bizonyos megszólalást el- és befogadhatóvá tett, amely egy át- és felülírási stratégiát követhetővé, szinte megtanulhatóvá (éppen ezért a követőknél modorossá) <<torzított>>, amely létrehozott az irodalomrendszeren belül egy eladdig nemigen értékelt, alig tudomásul vett, a peremre szorított <<alrendszer>>”.

A kétezres évek óta ugyan nem szoktunk a transzközépről mint irányzatról beszélni, de az egyes életművekben kristályosodni látszik az újfajta erdélyiség eszméje: Sántha Attilánál például a lehangsúlyosabb a székely népi szövegek beemelése az irodalmi diskurzusba, majd Muszka Sándor pályára lépésével és Orbán János Dénes paródiáival együtt látszik kiteljesedni a kép. Természetesen a nemzedék többi tagjánál is tetten érhető az erdélyiség-tudat új megszólalásmódja, az erdélyi önazonosságtudat kivetülése.

Az transzszilván eszmeiség tehát létező, nem meghaladott, csupán átminősült eszmei tartalom, amely primér identifikációs szereppel bír a kortárs erdélyi irodalomban.

6. És közben...

Veszélyesnek tartom tehát György Péter szóhasználatát, hiszen a poszt- előtag gyakorlatilag tagadja a magyar kisebbségek létezését és az anyaországitól eltérő magyarságtudatát is, ugyanakkor pedig feltételez egy, a valóságtól elrugaszkodott poszttöbbségi ellenpólust vagy pozíciót, ahonnan nézve a kisebbségi létmód realitása mint olyan már nem is látszik. Igaz ugyan, hogy a kisebbségi létmód feltételei megváltoztak, és időben, politikailag új tartalmakkal íródtak felül, ám az írásom elején említett kétfajta megközelítése a transzközép eszmeiségnek (a külső és belső identifikációs törekvések), mint identitásszervező erő, épp e tekintetben válik manapság fontossá. Az erdélyiség-eszme tehát nem a politikai határok elmosódása, vagy a kisebbségi létmód átminősülése mentén válik fölöslegessé 1990 után, hanem ellenkezőleg, az átminősült helyzettudat mint új identifikációs tényező működik. E korszak Erdélyből nézve, a kisebbségi lét realitásának horizontjáról, semmiképp sem egy poszt-állapot az 1989 előttiéhez képest sem.

Természetesen vitaindító szándékkal teszem a fenti megállapítást, hiszen a téma kutatása egy ilyen irányú interpretációt is feltételez(het), de semmiképp sem a tények ellenében. György Péternek ugyanakkor sok tekintetben igaza van, könyvének problémafelvetése reális, időszerű és előremutató: az Erdély-kérdés vagy az Erdély-kérdések tekintetében az Állatkert Kolozsváron alapmű, és az is marad, hasznos lesz történelmi tévelygéseink tisztázásában.

Irodalom

- Balázs Imre József: A nonsalansz esélye, Komp-Press, 2001.
- Balázs Imre József: A kulisszák mögött [Teakönyv] In: Krónika, 2003. 11. 22–23.
- Balázs Imre József: Minor és maior nyelvhasználati módok az erdélyi magyar irodalomban. Kisebbségkutatás, 2006. 2. szám
- Berszán István: Innen és túl transzközép, avagy egy játszma genézise, Echinox, 1993. 7–8.
- Bourdieu, Pierre: A mezők logikája, in: Olvasókönyv a szociológia történetéhez II. kötet - Budapest: Új Mandátum, 2000, 418–430
- Bourdieu, P., Réponses, Ed. Seuil, 1992, pp. 78–80.
- Cs. Gyimesi Éva: A transzközép mint az irodalomtudomány provokációja Echinox, 1993/6.
- Cs. Gyimesi Éva: Gyöngy és homok. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1992.
- Cs. Gyimesi Éva: Búcsú az utópiától. In: Pécsi Györgyi (szerk.): Kényszerleszállás. Szilágyi Domokos emlékezete, Nap Kiadó, 2005, h. n., p. 130–136.
- Fried István: „Érted a lírák akármit átlép” In: Új Forrás, 2002/9 26
- Fried István: Irodalomtörténetek Transzylvániában, 2002. és A transzközép keresés lírikusai. In: Forrás, 1996/9, p. 76–94.
- György Péter: Állatkert Kolozsváron. Magvető Kiadó, Budapest, 2013. A minőségjelző és a helyhatározó, p. 405–427.
- Karácsonyi Zsolt: A nem-transzközép keresés lírikusai, Helikon 1997/15.
- Kántor Lajos-Láng Gusztáv: Romániai magyar irodalom 1944-1970, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1973.

- László Noémi: Parázkönyvben hangról hangra, *Látó*, 7. évf., 5. sz. (1996. május), p. 69–72.
- Losoncz Alpár: Képzelt magyar nemzet(ünk) – kézirat, megjelenés előtt.
- Papp Ágnes Klára: A csirkepaprikás-elmélettől a töltöttkáposzta-modellig. Bárka, 2010. 3.
- Páll Zita: Transzközép – Irányzatosság és/vagy pozíciókeresés. In: Ármeán Ottilia–Odorics Ferenc (szerk.): *Határon*, Pompeji, Kolozsvár–Szeged, 2002.
- Páll Zita: Arcok – versben és monográfiában (!) In: *A Dunánál*, 2002 június, ill. Milyen fej varródhat az ex-macska nyakához. Erdélyi Híradó – Fialat írók Szövetsége, Kolozsvár–Budapest, 2003.
- Páll Zita: Milyen fej varródhat az ex-macska nyakához. Erdélyi Híradó – Fialat írók Szövetsége, Kolozsvár–Budapest, 2003.
- Németh Zoltán: Az interaktív líra [Anna egy pesti bárban; Teakönyv]. In: *Irodalmi Szemle* 2004/4, ill: A széttartás alakzatai, Kalligram Kiadó, Pozsony, 2004.
- Németh Zoltán: A széttartás alakzatai, Kalligram Kiadó, Pozsony, 2004.
- Sántha Attila: *Írások könyve. Az élet apró dolgairól*, Erdélyi Híradó Kiadó, Kolozsvár, 2010.
- Orbán János Dénes: *Teakönyv, Irodalmi Jelen Könyvek*, Arad, 2003.
- Orbán János Dénes: Közép és transzközép. In: *Korunk*, 1994/6, p. 115–118.
- Sántha Attila: A transzközép irodalom. In: *Echinox*, 1993/6.
- Sántha Attila: Az empirikus (konstruktivista) irodalomtudomány: lehetőség a transzközép irodalom megközelítésére. In: *Írások könyve*, 2010
- Selyem Zsuzsa: Az „erdélyi magyar irodalom” beszédmódok egy utópiája. *Disztransz. Látó*, 2001. december.
- Selyem Zsuzsa: A kortárs irodalom opciói a posztkom kapitalizmusban. *Korunk*, 2010/5. 82–91.
- Selyem Zsuzsa: Kisebbségi irodalmak új formái, avagy a kortárs művészet hitele. *Híd*, 2012/3
- Szabó Gábor: Egy fiktív személy (f)eltüntetése, *ItK*, 1997/5–6. 656–663.
- Szócs Noémi Imola: Előszó a Teakönyvhöz. In: *Teakönyv, Irodalmi Jelen Könyvek*, Arad, 2003.
- Virág Zoltán: *A termékenység szövegtengere. Forum Könyvkiadó–Messzelátó Kiadó, Újvidék–Szeged*, 2000.

Marietta, az intellektuális guminó

Marietta arca egy állókép a nyolcvanas évekből, amely azokra az időkre emlékeztet, amelyek a remény, a fiatalság, a világ nem- vagy rosszul ismeretének boldog kezdeti stádiumát jelentették; hangjában, modorában, jelenvalóságában pedig a múlandóság közönye fedezhető fel, az a viszonyulás, amellyel az Isten vagy valaki más végérvényesen átnéz rajtunk. Mintha folyamatosan egy haláltánc-jelenetet fixírozna, amelynek mi vagyunk a főszereplői a befogadói sávon. Marietta mediátor, hideg szépsége, használhatatlan erotikája szinte egy transzcendens közegből kiemelt és emberi dimenziók közé vetett lény attribútuma, amely megtagadja magától vagy elutasítja az értelmezhetőség igazi lehetőségeit. Marietta köz-vetít.

Marietta attól végzetesen szép („felnyögött a bélyeg is, ha nyalta”), hogy valahogyan így szerettünk volna gondolni mindig is a szerelemre, de természetesen a nőre is. Marietta a női princípium megtestesülése s veszített esélyeink vírushordozója, még akkor is, ha figyelembe vesszük a szépség viszonylagos voltát, a de gustibus non est...-elméletét. Retrospektíve pedig tudjuk azt, hogy tán fölösleges volt valaha is így gondolni a szépre, a nőre, hiszen a múlandóság és a közöny világában ez a megtestesülés is alig bír értéként működni. S itt a múlandóság, az idő linearitása a nyolcvanas évek időbeliségét valamelyest ekvivalálja a jelennel. Minden szókeség mellé adja magát a kérdés, a „milyen volt?” bárgyú és esetlen nosztalgiája, de az imperatívusz is, hogy még egyszer vagy újra megtaláljuk és birtokba vegyük – elsősorban intellektuálisan – azt, ami soha nem volt és nem is lehet a miénk – épp ezért válik idegenné és fölöslegessé. Mint maga az emlékezet.

A férfi-hiúság monológja átírja viszont némiképp a fenti gondolat-sort, mert mi más lenne értelemdúsabb a szépség Marietta-alapú megtestesülésénél? („Azt gondolom: ki ha nem én?”) A férfi-monológ, mely a múltból építkezik, de referenciái még a virtuálisban vannak, úgy látja Mariettát – s kicsit az elveszett nyolcvanas éveket is – mint neki ab ovo kijáró, sőt rendelt intellektuális tárgyat, amelynek múlandóságával ugyan tisztában van, de attól birtokjogát kiterjesztheti fölé. S mindeközben énekli ködös-közönyös, nem evilági hangján Marietta, hogy ledőlhet ez a ház is... Érdekes, hogy Mariettához más szövegek nem is társíthatóak, a jelenség, mármint Marietta lényében azonos annak a szubkultúrának a poétikájával, amely meghatározza és létrehozza őt. Így a ház, amely ledőlhet, a konstruktum is viszonylagosságában erősödik meg csupán.

Az ártatlanság és a közöny maszkjai mögül az idegenség rivaldafényében a Marietta arca a transzcendens cinizmusát közvetíti, amely épp abban áll, hogy minden, ami földi létezés, magában hordozza a

létezés eleve-értelmetlen voltát. („Jó, hogy ma látlak, mert szerintem szép vagy”) S akkor Marietta életérzés?

Marietta kilép a hagyományból, kitörési pontjai a műfajokkal való szembeszegülés, határai a zene, a színpad, saját teste, de ugyanakkor magára is zárja a hagyományt, ránk pedig a kétségbeesett felismerés marad a dolgok hiábavalóságáról. Ha intellektuálisan szólít meg – mert hogyan máshogy tehetné a szépség – úgy igyekszik jelenlétével a valóság hiátusait kitölteni, hogy épp ezek az üresjáratok válnak valósággá, igazibbá válik a tükörkép, mint a tükrözés tárgya.

Nőiségében a szikár erotika nem szexuális, hanem intellektuális provokáció, statikus protestálás mindaz ellen, ami a nyolcvanas évek valósága... Under-ground, under-estimate, under-taker (☹), mindenképpen egy valamilyen valóság alatt húzódó válasz vagy tükör, amelyben ugyan a Marietta fizikai valósága megváltozhat, a mi belső valóságunk pedig nem. (Marietta örök?)

Tehát Marietta kontextus-függő. Vagyis Marietta mi magunk vagyunk a múlt időben, a szépség rezonálása az időre. Kontextusához tartozik az emberi elme vagy lélek nyomorra predestinált mivolta, a vakság, a kommunikáció ellehetetlenedése a nyelvi meghatározottság miatt, a minden emberi rezignált tagadása, amely nem feltétlenül politikai lázadozás, hanem filozófiai fegyvertényként állítódik elénk. A nyolcvanas évek.

Ja, és tudtommal a Trabant az első kelet európai szériaautó, amely Hycomat kiszerezésben is hozzáférhető volt, direkte a nyomorékoknak. Egyazon vezérlőn a gáz és a fék.

A döbbenet az, hogy a nyolcvanas éveknek sok mindenre van válasza, míg például 2013-nak például nincs. E válaszok közül egy Marietta alakja is, az a Marietta-érzés, ami most is fontossá teszi őt. Íme, a nyolcvanas évek lusta posványa mégiscsak kerete tudott lenni egy életérzésnek, a szembeszegülés lassú protest-songjai kitörölhetetlenül épültek bele nem csak a köztudatba, de egyénileg is annak a generációnak a lelkébe, amely a kor részese volt: mondhatjuk, hogy többek között Marietta arca révén. A nyolcvanas években élni több volt egyszerű létezésénél, inkább participáció, inkább valami pozitív érelemben vett mártírium, ami a lelket magasba emelte. Vagy épp lenyomta a föld alá, de a lélek akkor is értelmesen tudott megszólalni a szabadságról, felmutatva a politikai és ideológiai szembeszegülés szellemibb formáit, s nem utolsó sorban világot volt képes teremteni. Zene, képzőművészet, színház és irodalom visszafojtott lázadása ez kor, a művészetek titkos összeesküvése a politikai hatalom, a megcsönkített szabadságvágy és a szellem sötétsége ellen. Az igazságok úgy szegültek szembe a hatalommal, hogy nem feltétlenül konfrontálódtak vele, hanem párhuzamosan mutatkoztak meg. Például, a Ma-

rietta-érzés igazsága azért érvényes ma is, mert igaz tudott lenni, s a múltó időben még jobban megigazult.

Marietta, a hibátlan marionett (vö. Marie Antoinette ☺), megáll benne az idő, ott és akkor, az Eszkimó asszony forgatása táján, s nem csak azért, mert egy társadalmi és esztétikai paradigmaváltás határán bukkant fel, hanem azért mert e határhelyzet állandóságára figyelmeztet. Marietta alakja önmagában átesztétizálja a kort, neurotikus szépségében ott pulzál a korszak minden mondanivalója, de ki nem mondott idegessége is.

Az eszkimó asszony abszurd világa a nyolcvanas években vált megfogalmazhatóvá, egyfajta sajátos valóságból építkezve, de az ezt determináló külső körülmények megszűntével ez az abszurd nem tudott felszámolódni. Az eszkimó asszony ma is fázik, az eszkimó asszonyt ma is nyomorékok, torzók, roncsok veszik körül, hideg szépsége körül gravitáló esetleges figurák, akiket bármi és bármikor tönkretelhet. Kommunikációs közege sajátos, a nyelvi közlés részleges hiánya, olykor ellehetetlenülése a megértés más irányába mutatnak, mint ami amúgy, vagy akár az eszkimó asszony számára természetes lehetne. A hallgatás szemben a zenével, az elesettség szemben a hőzöngéssel, a kétségbeesés szemben az útkereséssel egyazon irányba mutatnak: a lehetetlent rajzolják...

Ebben a közegben lesz központi figura Marietta, aki igazából ugyanolyan cselekvésképtelen, mint az őt körülvevők, ám ő még lusta is. A filmben, a mikrofon előtt minimális az aktivitása, talán arra figyelmeztet bennünket, hogy nem a cselekvés a járható út, vagyis ott és akkor a cselekvés útja járhatatlan. Kissé hitvallás-formálóan viszont egész lényéből sugárzik mindaz, ami maradandó, tulajdonképp a titok, a Marietta-érzés, a nyolcvanas évek problematikájának örökkévalósága, ami a Marietta-jelenségben koncentrációdik és konzerválódik.

A keresztény értékrend csődje Németh László nőalakjai világszemléletében

Kárász Nelli és Kertész Ágnes – bár két különböző alkotói időszak reprezentánsai – mégis ugyanazon idegenség és elidegenedés nőalakjaiként jelennek meg a Németh-regényekben, olyan belső tartalmak kivetülései, amelyek révén az elbeszélő individuális tapasztalatai kapnak általános értelmet és társadalmi szintű érvényességet úgy, hogy a két nőalak összehasonlítása egyben lehetőséget ad az idegenség-érzés kibontakozásának nyomon követésére.

A regénycímeket tekintve – *Iszony* és *Irgalom* – akaratlanul is valamiféle keresztény retorikát érzünk a fogalmak mögött, ha pedig még néhány Németh-regény címválasztását is hozzávesszük – a *Gyászt* és a *Bűnt* – ugyancsak sejthető, hogy e metaforák jelentéseit valamilyen teológiai tartalommal telíti eleve a szerző, hiszen e négy fogalom a keresztényi lét alappilléreinek is tekinthetők. A *Bűn* főszereplője férfi, a másik három regényé pedig egy-egy nő, viszont mind a négy műben közös nevező az idegenség, amely az *Irgalom* végére az emberi élet végérvényes kilátástalanságában tetőzik, megoldások, további irányok hiányában pedig az irgalom gyakorlása kínálkozik válaszul.

Dolgozatom csupán a fentebb említett két regény – az *Iszony* és az *Irgalom* – nőalakjainak értelmezésével próbálja megközelíteni Németh Lászlónak a keresztény értékrendről alkotott képét és azt a sajátos etikát, amellyel a világról gondolkodik.

A Németh-féle vallásos ösztön működése, amelyről Görömbei András is beszél tanulmányában, bonyolultabbnak látszik a filozófiai tételek vagy meggyőződések egyszerű működtetésénél, hiszen a vizsgált nőalakok esetében nem csupán a vallásos ösztön foné tisz daimonioszként értelmezhető üdvösségvágya a hajtóerő, hanem a protestáns gondolkodásmódot is néhol felülbíráló hit, amelynek tárgya inkább az ember önmagában, mintsem valamiféle transzcendens felsőbbrendűség. Vagyis, éppen a vallásosság által uralt közeg, amelyben a szereplők megnyilvánulnak, termeli ki a saját magát megsemmisítő problémahelyzeteket, a szereplőket döntésekre és cselekvésekre készíti, amelyek indoklásában a keresztény üdvtan már nem visszakereshető. Míg az *Iszony* végén Németh visszakanyarodik a valláshoz, vagy legalábbis pozitív értéként jelenik meg az egyház a mű utolsó részében, addig az azt megelőző fejezetekben Kárász Nelli gondolatai nemcsak a dogmák és a szokásjog felülbírlásában mutatnak túl a keresztény erkölcsiségen, hanem mint individuális életfilozófia is egy másfajta erkölcsiséghez kötődnek. A szereplő életében a gondolkodás imperatívusza válik hangsúlyossá, az értelmes emberi lét ethosza az elhívéssel szemben, de ugyanígy felülíródik a

házasság, a szerelem, az emberi viszonyok teljes rendszere is az Iszony világában.

Mint központi téma, a belső történések motívumrendszere a Pál apostoli szeretetmítosz kudarcára épül, sem a Kárász Nelli, sem a Kertész Ágnes világában nem tud érvényesülni a szeretet „intézményesített” formája, ami eleve implikálja a vallás és a dogma kritikáját. Németh protestantizmusának kritikai erejét bár Max Weber, Kant és Dilthey eszmeiségében is visszakereshetjük, mégis az az érzésünk marad erősebb, hogy a gyakorlatban nem működő keresztény szeretet-mítosz csődjével állunk szemben, s a művészi meggyőződésen pedig átdereng valami erős tapasztalatiság.

Németh László világképének jellegéről részben a már hivatkozott Görömbei-tanulmány alapján kapunk koncentrált összefoglalást, részben pedig azok a pszichológiai ihletésű munkák is támpontokat adnak, amelyek a szerző személyiségét konfrontálják az egyes művek értékszerkezetével.

„Én író is csak olyasformán voltam, mint orvos: csak a képesítésem volt meg hozzá: más volt a hivatásom. Nem művésznek születtem. Más volt a hivatásom. Mi voltam hát? Küszködő, - „agon”-izáló. A vallásos harc, az volt az én sorsom. Harc azért, amit a régiek üdvösségnek, gyülekezetnek neveztek. Maga a küzdelem, ez volt az én igazi alkotásom” – mondja Németh és ezt a kijelentést teszi világossá Görömbei a már hivatkozott tanulmányban, mely szerint: „Németh László igénye és felismerése az, hogy az emberlétet nemesebb, magasabb rendű életminőségre emelő vallásos ösztönöket ápolni »nemcsak az elhívés gyötrelme, az ész megalázása árán lehet, mint ahogy azt az egyházak kívánják«” .

E kontextusban nyilvánvaló tehát, hogy ez az írói és emberi vállalkás nem fér össze semmilyen konformizmussal, megalkuvással, dogmával vagy elfogadáson alapuló életszemlélettel.

Az Iszonyban Kárász Nelli alakja eleve provokáció, hiszen rákérdezhetnénk, hogy férfiként hogyan lehet hitelesen megírni egy női alteregót, s persze ugyanez felvetődik a többi női főszereplő esetében is. Kertész Ágnes is – akinek megformálásában épp az autobiografikus jelleg a legerősebb – a regény végén nem személyes igazságot, nem csupán valamiféle esztétikai értelemben fölfogható üzenetet közvetít, hanem az elidegenedés elefántcsonttoronyába zárkózva szánakozóan néz az emberiségre; a szöveg zárlatával pedig azt üzeni, hogy a becsődölt keresztényi moralitásra igazi alternatíva nincs .

Ugyancsak Görömbeitől értesülünk Németh regénytervéről, amelyet Jézus küldetésstudatának kialakulásáról tervezett, és amelyben „egy nagy, tiszta lélek... fájó tapasztalatai után egy nagy fellebbezést nyújt be a környező élet, az egész emberi nem ellen”. Ez az egész emberiség ellen irányuló fellebbezés is vélhetően a filozófiát alátá-

masztó tapasztalatokból szüremlik át, és ráolvasható a szerzői ön-életrajz számos olyan életeseménye is, amely az elidegenedést táplálhatja.

Az aszketikus protestantizmus hivatásetikája – Max Weber eszméje – nem tudni, bizonyíthatóan mennyire befolyásolta Németh László világlátását, de A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme doktrínái érezhetően visszaköszönnek a vizsgált művekben, ezeket haladja meg, individualizálja és írja felül a szerző sajátos emberi-művészi és – megkockáztatható – orvosi moralitásával.

Csupán azzal nehéz egyetértünk, hogy Németh Lászlót a vallási értelemben definálható üdvösség-ügy érdekli, hiszen erős protestantizmusa végképp eltávolítja épp a vallás által kitermelt eszméktől és erkölcsiségtől, új irányokat jelölve ki gondolkodásában. Az Iszony vége felé mintha meginogna kicsit ez a szemlélet, ahogy Nelli számára a történet lezárul, még az egyház és a konvencionális értelemben vett hit kapna egy esélyt, és ez a világlátás semmisül meg végérvényesen az Irgalom záradékának lemondó kiábrándultságában.

Nelli konfliktusa a vallásossággal folyamatos, számos szöveghe-lyen szembesülünk vele:

„A mise alatt elnéztem édesanyát. Milyen jó neki: az olvasóval megkötött öklére hajtja homlokát. Csupa kislányos fehérség, köszvényes bütyök és tágult vérér az ökle, s ő ott tanácskozik a Mennyei Atyával, hogy mit kezdjen a földi leányával. Itt ülök mellette szokásból a padban, de voltaképp pogány vagyok. Én édesapával sem tanácskoztam soha; csak erőt kaptam tőle valahogyan. Most szétfigyelek az énekbe, csöngetésbe, tömjénfüstbe; de hogy lesz abból erő? Csak annyit érzek, hogy Sanyival ez a dolog rendbe fog jönni. Énbennem azonban továbbra is ott lesz ez: hogy egy ürügyre, amilyen a Terus pletykája, bontott hajjal rontsak ki mátkaságból, házasságból. S amikor kinn vagyok: elrémüljek. Nem is a szegénységtől. A sivárságtól, a jövődő dohától, önmagamban.”

Igaz, a valláshoz való viszonyulás identitásképzés is, a főszereplő az ilyen és hasonló tapasztalatok mentén idegenedik el a világtól, ráadásul azoktól az alapértékektől is – a torzuló anyakép révén – melyek kereszténységének meghatározói kellene hogy legyenek. E fokozatos és fokozódó eltávolulásban épül föl a főszereplő személyisége és alakul ki a sajátos értékrendszere, amelyben a magány mellé társul a magáramaradottság, az elszigeteltség érzése is. Ugyanilyen magányos hős az Irgalom Kertész Ágija, akiben újra összefutnak Németh László művészi törekvései, amely Görömbei megállapításában így foglaltatik össze: „Egész életműve az emberlét magasabb értelméért, hivatásának betöltéséért, üdvösségéért való küzdelem nagy vallomása” . A hős magánya az emberiség magányává lesz, ahogyan kilátástalansága is mindannyiunké.

Kárász Nelli személyiségének egyik nagy meghasonlása az pillanat, amikor az isten nélküli vallás és az öröm nélküli testiség dimenzióiban kell önmagára találnia: „Hiszen az én szerelmem az már úgyis inkább imádság, mint érzékiség...”, ráadásul egy olyan helyzetben, amely újra keresztényi magatartást kényszerít rá, ez lévén a lánykérés pillanata, a házasság keresztényi kötelékébe való belépés. A kibontakozó narratíva egyik következő szöveghelyén a főhős újra értelmezi a világhoz való viszonyulását, amely az apa példájában megfogalmazódó protestáns munkaetikában válik hitté, és egyben a földi dolgoktól való iszony igazolásává is, hiszen Takaró Sanyitól való elfordulásával a vallásos keresztény világrendtől is elfordul: „A magányos kószalások a kutyákkal, s ez a csendes egymás melletti munka: ez volt az én titkom; amit az életben kerestem, amiben boldog voltam. Édesapával is ebben értettük meg olyan jól egymást: én az udvarban, ő kinn a határban, de mégiscsak ugyanabban az ügyben.” A protestáns apa és a katolikus férj két egymásnak ellentmondó férfitípus és értékvilág, az előző mint hiány, az utóbbi pedig mint fenyegetés van jelen a főhős életében. Az apa alakjához még hozzá lehet rendelni egyfajta szeretet-képzetet is, míg a férj személye fokozatosan a keresztényi értékrend minden negatívumát sűrítő állandó fenyegetés forrásává válik. Ebben a szituációban válik érthetővé Németh elmélete a vallásos ösztönről, amelyet a maga puritanizmusában teljesen képes függetleníteni az egyház dogmarendszerétől és az erre ráépülő szokásjogtól.

Ugyanez az értékrend és szokásjog nem vesz tudomást az egyénről, mindkét főhős sorsa e szemszögből determinált: Nelli esetében a szexus működése, amely a házasság konvenciójával jár együtt, elrettentővé válik, hiszen a testiséggel való találkozása épp társadalmi kötelességei mentén lesz minden érzelmtől mentessé. Kertész Ágnes elidegenedése és kiszolgáltatottsága a testiségen túlmenően erőteljesen szellemi jellegű is, az apához való vonzódás szenvedéstörténete valamiféle, a földin túlmutató hittel teljes.

A páli kereszténység zsákutcának bizonyul, az intézményes szeretet egyházi köntöse a gyakorlatban szertefoszlik és kilátszanak alóla a lélek gyógyításra váró, ám gyógyíthatatlan sebei, amelyekre tüneti kezelés szintjén sem kínálóznak megoldások. Marad a szöveg, a szövegből való kilépés reménytelensége, amelyben ott munkál az a hit, mely képes levetkőzni a keresztény retorikát és nemesebb ethosszával elviselhetővé képes tenni az életet.

Irodalom

Ács Mária: Németh László nőalakjai 2. In Magyar Irodalmi Lap. 2011. 03. 19.
Bálint Ágnes: Fejezetek Németh László pszichobiográfiájából

- http://pszichologia.pte.hu/files/tiny_mce/tezis/2005-Balint%20Agnes.pdf
- Bálint Ágnes: Télemakhosz-narratívumok a Németh László-életműben (Az Irgalom születése)Forrás, 41. évfolyam, 2009. 6. szám
- Bertha Zoltán: Eklézsia-megkövetés. In Korunk, 2001/5, Kolozsvár
- Domokos Mátyás: Hatalom és igazság. In Tiszatáj, Szeged, 2001. június, 44-48.
- Görömbei András: Németh László kereszténysége. In Tiszatáj 1997. március LI. évfolyam 3. szám
- Kerényi Magda: Belátás és örültség. Németh László Égető Eszter című regényéről. In Új Forrás 2001/4.
- Monostori-Olasz (Szerk.): Németh László emlékkönyv, Tiszatáj könyvek, Szeged.
- Monostori Imre: „A mítosz tanít meg rá,/ hogy az igazi valóságban/ elférnek még az istenek is” – Németh László és Kerényi Károly. In Új Forrás 2001/4.
- Monostori Imre / é. n. /: Néhány gondolat a Németh László-életmű korszerűségéről. <http://www.c3.hu/~iris/02-1/monostor.htm>
- Olasz Sándor / é. n. /: Németh László és az európai regény http://mta.hu/fileadmin/I_osztaly/eloadastar/olasz_nemeth.rtf.
- Zengő Péter: Törvényes viszonyok. A komplikált gyász Németh László Iszony című regényében. Kharón – Thanatológiai szemle 2011/2-3.
- Weber, Max: A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme. Cserépfalvi, Budapest, 1995.

Identitáskonstrukciók a vágóállat emlékezetében

Az, aki kimondta a világot, rólam is tudta, hogy mit akart általam mondani.

Szócs Géza: Limpopo

Szócs Géza Limpopo című kvázi-regényében az egyéni és kollektív emlékezet párhuzamos szólamai jelölik ki azt az értelmezői keretet, amelyben a biografikus vonatkozások elválaszthatatlanul és átláthatatlanul fonódnak össze bizonyos identitáskonstrukciók megírhatóságának lehetőségeivel.

Mielőtt a főszövegig jutnánk, az első oldal óva int minden hagyományos olvasási stratégia önkényességétől, a szerző, aki az alcímben máris szerkesztővé avanzsál / vagy degradálódik, arra figyelmeztet, hogy egy állat, egy madár emlékeibe fogunk betekinteni, s e szövegek az ő első, változatlan kiadásában kerülnek elénk, olvasók elé. Nem tekinthetünk el a ténytől, hogy szerzőnk struccnyelvből fordít embernyelvre, előrebocsájtja, hogy átdolgozott, szerkesztett írásokkal lesz dolgunk.

Még mielőtt a szöveget látnánk, E ponton máris felbomlik az énbeszéd, a hagyományos énbeszélés sablonjai ha nem is kettőződnek meg eleve, de mindenképpen valamely többszerzőjűséget vetítenek előre, valamiféle többszemponúságot, ahol nyilvánvalóan a szerző és a fordítói emlékezet valamint szándékoltság sajátos belső szerveződésű szöveget fognak eredményezni.

A hagyományos értelemben vett naplóregényről való elképzelésünk tehát nem lesznek hasznunkra a Limpopo olvasásakor, és, mivel a könyv főszereplője egy állat, egy madár, a fikcionalitás problematikája a következő gondolatunk. Vajon, egy állat emlékei ezek, amelyek egy szerzői rekonstrukció során válnak emberivé, vagy egy rejtőzködő elbeszélő emlékeit fogjuk egy állat, egy madár szemszögéből megismerni? Vagyis Sz. G. szerkeszti a struccot, vagy a strucc szerkeszti Sz. G.-t?

Nyomban adja magát a következő kérdés: mi ez és ki ez a strucc?

A sivatagi, repülésképtelen futómadár esetlensége sajátos léthelyzet: bármilyen kiszolgáltatott emberi egzisztencia sorsszimbóluma lehet ez a testes, madár-mivoltában a repülés képességére, a szabadságra még emlékező, de élettani korlátai miatt azt megélni képtelen – mondjuk így: állat.

Naplója, emlékei nem csupán az individuális múlt személyes motiváltsága mentén felépülő rekonstrukciós szövegalmazt képeznek, hanem a szabadság metafizikáját sajátos szemszögéből értelmező emberi-állati létviszonyok feltérképezését jelentik a múltó idő és a múltó időben megragadható állandóság szorongatásában (csak azért, mert amúgy kicsit nehezen kibogozható a mondat)

A strucc-lét a fentiek alapján bizonyosága annak a premisszának is, hogy a szabadságtól megfosztott lélek gondolkodásra való esélyei korlátozottá válnak, és a képzelet, a szabadságra való törekvés nem minden esetben elégséges a létezés értelmes átéléséhez. Limpopo élettere, az óriás- baromfitelep, a térbeli bezártság és korlátozottság meglehetősen szűk arénája, ahol a létért való küzdelem is önmagában értelmetlen, hisz a struccközösség életének célja a megsemmisülés, a vágóhíd, vagyis a halál. Kiszámítható, értelmetlen és tartalmatlan létforma, aminek tragikuma a Limpopo gondolkodásra és emlékezésre való képességei okán teljesedik ki az emberi létezés feszültségeivel. Ebben az orwelli környezetben a személyes identitás kialakításának és megőrzésének esélyei a tét a mindenkori hatalom korlátai között, hisz nem véletlen, hogy a naplórás időszaka valamikor a szocializmus idején kezdődik, s tán szándékosan nincs konkrétan jelölt időbeli vége az emlékezésnek. Limpopo sorsában a konkrét hatalom, az elnyomás nem a politikai struktúrák módosulásának függvénye, hanem a hatalmi elnyomás hatására elsorvadó gondolkodás és lélek drámája. A hatalmi közeg módosulhat, a szocializmus helyett bármilyen eszmei keretet kaphat, ám a lélekre gyakorolt hatásai ugyanolyan destruktívak maradnak: az egzisztenciális kiszolgáltatottság és kétségbeesés tehát mindig a szabadság hiányából fakad.

A kerettörténettel is Szócs a kerettörténettel is túllép a La Fontaine-i hagyományokon, hisz nem tulajdonságok, modellek megtestesítője a strucclány, nem egyszerű megszemélyesítés eredménye, hanem a gondolkodás és az értelmes létezés esélyeit felvillantó absztraktum, aki állati mivoltában a gondolkodás képességét is birtokolva az elvontabb problémákra való reflektálás igényét és belső parancsát hangsúlyozza.

A Limpopo recepciójában gyakran találkozunk a regény megjelöléssel, holott a szöveg naplószerűsége eleve kizárja ezt a műfaji meghatározást, ugyanakkor szembemegy a naplórás kortárs hagyományaival is, ami a szerzői intenció többszörös konvertálásában van jelen: a strucc- (madár, állat) alteregó, a struccnyelvből való fordítás, a megfejtés, a szerkesztettség játékaiban. A szövegegészen végigvonuló epikus szál, a néhol fejlődésregényre emlékeztető eljárások inkább az idő folyamatos és megállíthatatlan egyirányú múlását hangsúlyozzák, mintsem ezen túlmenően szerkesztői elvként működnének.

A lineáris történet szervezés egyfajta logikai kohéziót is eredményez, éppen a naplószerűségből fakadó felépítés miatt. A 151 daraból álló, a szerző szerint töredékes anyag így lineárisan rendezett naplójegyzetek szövedékévé válik, ahol a történések erős metaforikus jelentései dominálnak az egyes fejezeteken, részeken belül. A naplórás deklarált szándékát kiegészíti a meseszerűség is, hisz nem egy helyen mesei áthallások, meseszerű szövegformálási eljárások is

felfedhetők a Limpopóban. A világ megmagyarázására és megértésére irányuló igény szerzői eljárásai – amúgy Szócsra jellemző módon – polifonikusak, épp ezért a könyv műfaji besorolását a regényé helyett a kvázi-regény kategóriába teszik kézenfekvővé.

Emlékezni csak a múltra lehet, és elfelejteni is csak a múltat tudjuk. A létbevetettség eme dimenziója messze túlmutat az emberi-állat sors naplózásának bármilyen elképzelhető törekvésén, az önazonosságát megtalálni vágyó mindenkori értelmes létezés alapkérdése ez. Valahogyan a múltban zajlik minden, a jövő-képzeteink, a már megélt és elfelejtett vagy el nem felejtett emlékeink által determinálódnak. Ha Heideggerről a létbe vetettség állapota jut eszünkbe, a Limpopo kapcsán Szócs a létben otffelejtett teremtményről beszél. A napló az emlékező lélek metafizikai gyötrődéseit kottázza le ugyan, ám megfogalmazott kérdései örökös aktualitására is felhívja figyelmünket.

Az idegenség, a kivételes intelligencia, a közösségi hagyományok, ezek határainak átlépése, a hagyományok által meghatározott sorsszerűség, a gondolkodás és az elfogadás problematikája, a szeretet, az emlékezés és felejtés, a felejtés drámai következményei a közösségre nézve, amely az önazonosságtól is megfoszthat adott pillanatban, mint a létező ember állandó kérdései mutatkoznak a szövegben, erre erősít rá az alcím alatti jelzés: első, változatlan kiadás.

Paul de Man szerint a napló nem csak esztétikai funkcióval, hanem történelmi funkcióval is bír, s mintha sok helyen erre játszana rá Szócs, amikor a történelmi és a magánéleti regiszter keveredéséből az identitás-konstruálás lehetőségeit keresi.

Amiről a recepció nem beszél viszont: mindjárt a bevezetőben egy érdekes és kényes témát vet fel a szerző: a José de la Borda-féle oltáriszentség sorsát, amely egy napkorongot ábrázolt és anyaga színarany volt, és, amelyet tulajdonosa a mexikói érseknek ajándékozott. A katolikus egyház állítólag legértékesebb oltáriszentségének sorsáról azonban ám csak annyit tudni, hogy 1861-ben eltűnt, adományozójának pedig nem hozott szerencsét. A pogány hitvilág eme központi szimbóluma, a napkorong, sajátos értelmet kap a keresztény, pontosabban a katolikus egyházi kultúrába emelve, de sorsa, a megsemmisülés, az egyház, vagyis az intézményesített hit kudarcának szimbólumává válik. Ráadásul arról az egyházzól beszélünk, amely Pál apostol szeretet-spekulációjára épített világhatalmat, szemben az emberi hit és gondolkodás természetes irányultságával. A struccok szótörlő órái emlékeztetnek erre a szövegben, hiszen az első, törlésre szánt szó a szeretet.

Három, ontológiai jellegű rákérdezéssel kezdődik a könyv első fejezete, s tán nem véletlen, hogy mindjárt az elsőben a „Mi a jóúristent keresünk mi itt?” megfogalmazással találkozunk. A következő két

kérdés a helyre, a térre utal, a telepre, illetve az éghajlatra, pontosabban: vagyis a létezés kereteit jelöli ki.

Az önidentifikációs kérdésfelvetés további megfogalmazásaival folytatódik a második fejezet első kérdése: „Akkor miért, hogy éjszakánként mintha egy más haza, egy másik lét, egy másik földrész szólítana bennünket, éjszakánként?“, majd az értelmesebb lét eszménye, a haza, a szabadság ígéretének felsejlő lírai képei állnak szemben egymással, mint vágyott és valós létformák.

A feltételezett másik haza, másik lét, másik földrész egy más tér, más kultúra és más hatalom (vagy ennek ellentéte) iránti vágy, amely a szabadsággal azonosítható, beleértve a halál szabadságát is: „nem valamiféle konfekciós végzet“ .

Nyilván, nem véletlen, hogy a szöveg egy erdélyi legendával folytatódik, nevezetesen a Szent Anna tó kialakulásának legendájával, közös nevezőre hozva az afrikai őshaza és Erdély topográfiáját, amelyek az emberi lélek otthonosság és szabadságigényének kivetülései. Az erdélyiségnek eme poszttranszszilvanista megközelítése az általános ontológia irányába mozdítja el a történelem, táj és térfüggő lokálpatriotizmust, benne azzal a felismeréssel, hogy a politikum vagy a politikai határok szerepe másodlagos a kisebbségi létforma tekintetében a kiszolgáltatottság, az idegenség, a szabadságtól való megfosztottság érzésével szemben.

„Az olvasás folyamatában érintett két szubjektum kölcsönös reflexív helyettesítés útján meghatározza egymást, s az önéletrajzi mozzanat mint kettejük egymáshoz igazodása játszódik le.“ Ha Paul de Man kijelentéséből indulunk ki, a szöveg eme pontján azzal szembesülünk, hogy egyéni és kollektív emlékezet identitásszervező momentuma is a fentebb tárgyalt pillanat, a szerzőiség kérdésein túlmenően az olvasói elvárások bevonását is igénybe vevő identitásépítő eljárás, amely egyben az olvasó számára is felkínálja a szabadsághoz való viszonyulás formáit. Sőt, ha metaforikus értelmeket keresünk Paul de Man megközelítéséhez, akkor az általa leírt prosopopeia jelensége hatványozódik a szövegben lévő szerzőiség megsokszorozódása okán. A szubjektumától megfosztott, figurális énkép az olvasás során újra megtelik szubjektív tartalommal – ezt a jelenséget nevezi Paul de Man tükrös struktúrának, s ezt az énképet tölti fel új tartalommal a kollektív megnyilatkozásként is értelmezhető legenda beemelése a szövegbe. Az önazonosság narrativizálásának, megírhatóságának igen sajátos formája ez, a kollektív tartalmaknak a személyes identitásba átgyűrűző és meghatározó elemei a szövegszintű reprezentációban feloldódnak és újraformálódnak ugyanakkor. Az Erdély / Afrika párhuzam például a szerző, illetve a strucc-szerző vagy a szerző által feltételezett további szerzők „arcai“, nevei számos identitás lehetőségét jelölik ki, amelyek az olvasás aktusában rekonstruáló(hat)nak.

Az önéletrajz és fikcionalitás problematikájának origója az őszinteség, amelyről érintőlegesen Jacques Philippe Lejeune is beszél, aki amúgy a tulajdonnév szerepének vetületeit térképezi fel az önéletrajzok tekintetében, rákérdezve a szerzői intencionalitás, a külső és belső kényszerek működésére is. A Limpopóban ez az őszinteség kvázi-helyzetek láncolatában követhető, ami szorosan összefügg a szerzőiség problematikájával.

A régió fogalmának értelmezését Pierre Bourdieu és Anssi Paasi az identitással hozza összefüggésbe. A régió e szerzők szerint nem elsődlegesen földrajzi jelenség, hanem számos kulturális összefüggés (történelem, politika, szépirodalom) terméke, szociológiai, szociálpszichológiai, antropológiai entitás, tehát emberi, dinamikus társadalmi kategória. A régió értelmezésének kulcsfogalma a reprezentáció, az a szimbolikus cselekvés, mely a magukat az adott régióhoz soroló csoportok érdekviszonyait szolgálja. A reprezentáció szellemi (mentális) és tárgyi síkon egyaránt létrejön, voltaképp a reprezentáció hozza létre a régiót magát, emellett egy adott földrajzi területet sokszor éppen a történeti, szociológiai, antropológiai kutatás értelmez régióként.

Az identitás fogalma pedig a társadalmi emlékezettel hozható összefüggésbe. A társadalmi kommunikáció során – mondja Fejős Zoltán –, jellegzetes reprezentációs sémák, toposzok alakulnak ki, olyan közös tudáskészletet alkotva, mely létrehozza a maga sajátos beszédmódját, ritualizált viselkedésformáit, szimbolikus cselekvési formáit. A társadalmi emlékezet ugyanakkor egyszerre individuális (azaz biografikus jellegű) és kollektív (azaz a közösen átélt eseményeken alapszik), vélhetően gyakran politikai jellegű megszerkesztettsége az egyéni emlékezésre is visszahat.

A Limpopóban megfogalmazódó identitáskonstrukció narratív vonala éppen itt hoz újat, ahogy Szócs a kollektív és individuális kategóriáit bontja fel a strucc-alteregő szerepeltetésével, hiszen a poli-fóniába oldódó többszerzőjűség játékában az identitásra vonatkozó kérdésfeltevések hatványozódnak, párhuzamos világokat teremtenek, amelyekben ember és állat létminőségei egybemosódnak, a keretek közé szorított, a szabadságtól megfosztott létezés paradoxonai között. Limpopo, a strucckisasszony egy óriásbaromfi- telep halálra ítélt vágóállata, akinek sorsa rávetül az ember-szerzőjére, de a struccközösség sorsa is az emberi sors analógiájára épül, épp ezért válnak különösen izgalmassá a mű ontológiai kérdései, az emlékezés, a szabadság, az identitás, a felejtés és a halál perspektíváiból.

Irodalom

- Assmann, Jan: A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest 1999.
- Bonczidai Éva: Díj Limpopónak. In Krónika 2008. 06. 06.
http://www.kronika.ro/kultura/dij_limpoanak/print
- Bourdieu, Pierre: Az identitás és a reprezentáció. A régió fogalmának kritikai elemzéséhez. Szociológiai figyelő I. 1. 7–22. 1985.
- Fejős Zoltán: Kollektív emlékezet és az etnikai identitás megszerkesztése. In Diószegi László (szerk.): Magyarságkutatás 1995 - 1996. Teleki László Alapítvány, Budapest. 125–140.
- Lejeune, Philippe: Önéletrajz, élettörténet, napló. Válogatott tanulmányok. L'Harmattan, Budapest. 17–46. 2003.
- Olick, Jeffrey K.–Robbins, Joyce: A társadalmi emlékezet tanulmányozása: az emlékezet-től a mnemonikus gyakorlat történeti szociológia vizsgálatáig. Replika 37. 19–43. 1999.
- de Man, Paul: Az önéletrajz mint arcrongálás. Pompeji VIII. 2–3. 93–107. 1997.
- Paasi, Anssi: A régiók fejlődése és a regionális identitás kialakulása. Tér és Társadalom 3. 70–79. 1989.